

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Bosnia and Herzegovina

BOŠNJA PROTI
KRMČAN DUEA
POČINJENI K NERJENI

Analiza incidenata motiviranih predrasudama u Bosni i Hercegovini, sa preporukama

Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje

Analiza incidenata
motiviranih
predrasudama u
Bosni i Hercegovini,
sa preporukama

Izdavač: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini
Fra Anđela Zvizdovića 1
71 000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
www.oscebih.org

© OSCE 2012

Sva prava su pridržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti i umnožavati u obrazovne i druge neprofitne svrhe, s napomenom da svaka takva reprodukcija ima oznaku da je Misija OSCE-a u BiH izvor teksta.

ISBN 987-92-9234-021-6

Sadržaj

SAŽETAK	5
I Uvod	7
1. Svrha i struktura	9
2. Terminologija	9
3. Metodologija praćenja i kontekst	11
II Pravni okvir	14
1. Međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava	14
2. Domaći pravni okvir	17
2.1 <i>Krivično zakonodavstvo prije izmjena i dopuna 2010. godine</i>	17
2.2 <i>Krivično zakonodavstvo – nove izmjene i dopune</i>	17
a. <i>Definicija „mržnje“</i>	18
b. <i>Kvalifikovani oblici krivičnih djela počinjenih iz „mržnje“</i>	19
c. <i>„Mržnja“ kao otežavajuća okolnost za sva krivična djela</i>	20
d. <i>Napomena u vezi s primjenom izmjena i dopuna iz 2010. godine</i>	20
2.3 <i>Izazivanje mržnje, razdora i netrpeljivosti</i>	20
2.4 <i>Drugi zakoni</i>	22
III Aktuelne prepreke u efikasnoj borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini	24
1. Ključna pitanja u vezi sa istragom i gonjenjem u Bosni i Hercegovini	24
1.1 <i>Međunarodni standardi</i>	24
1.2 <i>Istraga i krivično gonjenje djela motiviranih predrasudama</i>	27

2. Izricanje krivičnih sankcija	35
2.1 <i>Međunarodni standardi.....</i>	35
2.2 <i>Izricanje krivičnih sankcija za krivična djela počinjena iz mržnje u Bosni i Hercegovini</i>	36
a. <i>Vrste krivičnih sankcija</i>	36
b. <i>Neprepoznavanje predrasuda kao motiva prilikom izricanja krivične sankcije</i>	36
c. <i>Nedosuđivanje naknade štete</i>	39
3. Odgovor zvaničnika i organa lokalne vlasti	41
3.1 <i>Međunarodni standardi.....</i>	41
3.2 <i>Primjeri javnih osuda krivičnih djela počinjenih iz mržnje</i>	42
4. Prevencija, podrška i uloga civilnog društva	45
4.1 <i>Međunarodni standardi</i>	45
a. <i>Prevencija i edukacija</i>	45
b. <i>Podrška i pomoć</i>	46
c. <i>Učešće civilnog društva</i>	47
4.2 <i>Aktuelna praksa</i>	47
a. <i>Prevencija</i>	47
b. <i>Podrška</i>	48
c. <i>Učešće civilnog društva</i>	48
5. Prikupljanje podataka i statističkih podataka	50
5.1 <i>Međunarodni standardi.....</i>	50
5.2 <i>Aktuelna praksa</i>	50
IV Preporuke	52
Aneks I – <i>Prepoznavanje krivičnog djela počinjenog iz mržnje: pokazatelji predrasuda.....</i>	55
Aneks II – <i>Zakonske odredbe o „izazivanju mržnje“</i>	56
Aneks III – <i>Kvalifikovani oblici krivičnih djela počinjenih iz mržnje</i>	58
Aneks IV – <i>Pregled odabranih sudskih predmeta vođenih za krivična djela počinjena iz mržnje koje je pratila Misija OSCE-a u BiH</i>	59

SAŽETAK

Krivična djela počinjena iz mržnje ugrožavaju same temelje društva. Zbog opasnosti koju ona predstavljaju, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini je 2008. godine udružila snage sa organima vlasti Bosne i Hercegovine (BiH) u borbi protiv ovih krivičnih djela. U ovom izvještaju iznose se rezultati petogodišnjeg praćenja postupaka krivičnih djela počinjenih iz mržnje i incidenata motiviranih mržnjom u cijeloj Bosni i Hercegovini, koje provodi Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, a u isto vrijeme vrši se analiza neusklađenosti između međunarodnih standarda i domaće prakse, u vezi sa odgovorima na ovakve incidente. Razlog za objavljivanje ovog izvještaja leži u nepostojanju sveobuhvatnog vodiča, odnosno izvještaja o domaćem pravnom okviru i posljedičnim problemima u domaćoj praksi u radu na krivičnim djelima počinjenim iz mržnje.

Na međunarodnom planu, OSCE je preuzeo vodeću ulogu i ostaje na čelu uspostave standarda i obaveza koje se odnose na krivična djela počinjena iz mržnje. U ovom izvještaju daje se pregled, kako međunarodnog, tako i domaćeg pravnog okvira kojim se reguliraju krivična djela počinjena iz mržnje. Ključni aspekti odgovora javnosti uopće na incidente motivirane predrasudama ispituju se i grupiraju u sljedećim kategorijama:

- Sprovođenje istrage i krivično gonjenje;
- Izricanje krivičnihopravnih sankcija i naknada štete;
- Odgovor zvaničnika;
- Prevencija, podrška i uloga civilnog društva;
- Prikupljanje podataka.

Također se razmatraju i ustaljene prakse i relevantna zbivanja u navedenim kategorijama. Od posebnog su značaja najnovije izmjene i dopune krivičnih zakona Republike Srpske (RS) i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (BDBiH), kojima se uvodi niz kvalifikovanih oblika krivičnih djela, kada su ta djela počinjena iz predrasuda. Još jedan pozitivan pomak može se vidjeti u povećanom broju odgovarajućih javnih osuda krivičnih djela počinjenih iz mržnje i incidenata motiviranih predrasudama od strane lokalnih organa vlasti.

Pored toga što se bilježe relevantna zbivanja, u ovom izvještaju također se navode najvažnije oblasti koje je potrebno poboljšati u BiH, u pogledu efikasnog rješavanja i procesuiranja krivičnih djela počinjenih iz mržnje, kao što su:

- Nesprovođenje detaljne policijske istrage o predrasudama kao motivu;
- Nepostojanje efikasne komunikacije između policije i tužilaštva u vezi sa pokazateljima predrasuda;
- Izostavljanje predrasuda kao motiva u optužnicama;
- Propuštanje da se predrasuda kao motiv uzme u obzir prilikom izricanja krivičnih sankcija;
- Nepostojanje prevencije;
- Nepostojanje centraliziranog i sistematičnog prikupljanja podataka.

U zaključku izvještaja daje se niz preporuka agencijama za provođenje zakona, organima vlasti, pravosudnim organima i nevladinim organizacijama u kojima se pozivaju na rješavanje pitanja, navedenih u gornjem dijelu teksta, i na poduzimanje dodatnih koraka, kako bi se praksa u BiH približila međunarodnim standardima i smjernicama. Na kraju izvještaja data je kompletna lista preporuka, a ovdje su istaknute samo neke od njih:

- Potrebno je usvojiti izmjene i dopune Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), a pravni stručnjaci trebaju voditi daljnje rasprave o važećim odredbama koje se odnose na krivična djela počinjena iz mržnje, kako bi se osigurala njihova veća i dosljednija primjena;
- Potrebno je pružiti specijaliziranu obuku službenicima agencija za provedbu zakona i sudijama i tužiocima o provedbi istrage i krivičnom gonjenju krivičnih djela počinjenih iz mržnje;
- Potrebno je unaprijediti prikupljanje podataka o incidentima i krivičnim djelima motiviranim predrasudama;
- Potrebno je intenzivirati javnu i odgovarajuću osudu incidenata motiviranih predrasudama, kao i pravovremenu i adekvatnu reakciju organa vlasti;
- Potrebno je pružiti aktivnu podršku radu organizacija civilnog društva na prevenciji i poboljšanju odgovora na krivična djela počinjena iz mržnje.

Ukratko, BiH treba poduzeti dodatne napore, kako bi se u potpunosti priznale ozbiljne posljedice koje krivična djela počinjena iz mržnje ostavljaju na žrtve, te kako bi se prepoznala potencijalno ozbiljna opasnost, koju takva krivična djela predstavljaju za ukupnu stabilnost i buduću sigurnost u BiH.

I Uvod

Veliki uticaj koji imaju krivična djela počinjena iz mržnje često je potcijenjen. Takva krivična djela ugrožavaju ne samo fizičku sigurnost pojedinca, nego mogu predstavljati veliku opasnost za samu potku od koje je sačinjeno društvo, i njegovu koheziju. Simbolično značenje krivičnih djela počinjenih iz mržnje seže duboko, zbog lične prirode koja je njihov sastavni dio. Kao što se navodi u izvještaju Ureda OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), pod nazivom: *Sprečavanje i reakcija na krivična djela počinjena iz mržnje*:

Krivična djela i incidenti počinjeni iz mržnje imaju snažniji uticaj na žrtve nego „obična” krivična djela. Ona šalju poruku cijeloj zajednici. Poruka je da se tim zajednicama uskraćuje pravo da budu dio društva.¹

Krivična djela počinjena iz mržnje, koja se nazivaju i krivičnim djelima počinjenim iz predrasuda, potiču neprijateljstvo i netoleranciju, dok u isto vrijeme šire i produbljuju razdor između određenih etničkih, vjerskih ili manjinskih grupa. U državi kao što je BiH, gdje se društvo još uvijek oporavlja od nasilnog sukoba, krivična djela počinjena iz mržnje prepreka su ponovnoj izgradnji društvenog povjerenja.

Ispoljavanje razdora, povezano sa sukobom iz devedesetih godina prošlog stoljeća, nastavlja se i danas, što u konačnici sprečava BiH u osiguravanju održive koegzistencije i povjerenja među ljudima. Međutim, mete krivičnih djela počinjenih iz mržnje u BiH nisu samo ograničene na tri konstitutivna naroda (Bošnjaci, Hrvati i Srbi), nego često uključuju manjinske i ugrožene grupe, kao što su Romi, Jevreji i seksualne manjine. U područjima nastanjenim povratnicima, incidenti su naročito učestali. Osim toga, na područjima na kojima je sukob bio naročito težak, međuetničke tenzije nastavljaju se i danas. Kao što pokazuju rezultati programa praćenja Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini, na području Srebrenice, Banje Luke i Mostara još uvijek redovno dolazi do incidenata. U nekim od ovih incidenata učestvuju maloljetnici i mlađi punoljetni muškarci. Iako je ovo zabrinjavajuće, organi vlasti umanjuju ozbiljnost takvih incidenata, govoreći da maloljetnici nisu sasvim svjesni svojih djela.

¹ Vidjeti: OSCE-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), *Sprečavanje i reakcija na krivična djela počinjena iz mržnje – Vodič za NVO-e u regiji OSCE-a* (u daljnjem tekstu *Sprečavanje i reakcija na krivična djela počinjena iz mržnje*), 2010., Varšava, str. 9.

Pojavni oblici krivičnih djela počinjenih iz predrasuda u BiH kreću se od fizičkog i verbalnog napada, do materijalnih oštećenja i rušenja vjerskih objekata. Iako su mnogi od prijavljenih incidenata po svojoj prirodi minorni, njihov broj i učestalost, u inače napetoj političkoj klimi, predstavlja potencijalnu opasnost po stabilnost BiH. Komemoracije i drugi vidovi obilježavanja događaja iz prošlosti također su obilježeni ispoljavanjem netolerancije i incidentima počinjenim iz mržnje. U takve događaje spadaju i *Queer festival*, koji je trebao biti održan 2008. godine u Sarajevu, fudbalska utakmica između *Širokog Brijega* i *Sarajeva* iz 2009. godine, te godišnja komemoracija žrtvama rata u Srebrenici. Politički događaji u drugim državama također su potaknuli počinjenje incidenata motiviranih predrasadama, kao naprimjer, proglašenje nezavisnosti Kosova.

Ukoliko se ne poduzmu adekvatni koraci, postoji rizik da će se ova vrsta krivičnih djela povećavati u broju i težini, posebno zbog historijskog konteksta BiH.² Ova prividno minorna krivična djela imaju potencijal da dovedu do težih krivičnih djela, što bi moglo dovesti do daljnjih osveta i nasilja unutar zajednice.

Od 2008. godine, Misija daje podršku organima vlasti u ispunjavanju obaveza Bosne i Hercegovine, kao države članice OSCE-a, koje se odnose na prevenciju i reakciju na krivična djela počinjena iz mržnje. Ključna aktivnost Misije u ovoj oblasti je praćenje postupaka u vezi sa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i drugih incidenata motiviranih predrasadama, u skladu s mandatom Misije da „pažljivo prati stanje ljudskih prava u Bosni i Hercegovini”.³ Pored aktivnosti praćenja, Misija također poduzima niz aktivnosti u vezi sa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i incidentima motiviranim predrasadama. Naprimjer, Misija se zalagala za poboljšanje zakonodavnog okvira za procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Misija je, tokom 2009. godine, saradivala sa ODIHR-om i Nacionalnom kontakt osobom za borbu protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje (u sklopu Ministarstva sigurnosti BiH) na izradi izmjena i dopuna, kako bi odredbe o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje bile inkorporirane u sve krivične zakone u BiH.⁴ Druge aktivnosti Misije obuhvataju izgradnju institucionalnih kapaciteta policije i pravosuđa, podizanje svijesti javnosti o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i toleranciji, zalažući se za pravilne reakcije od strane organa vlasti, i promovirajući uključivanje organizacija civilnog društva u borbu protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje.⁵

2 Vidjeti: ODIHR, *Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu* (u daljnjem tekstu *Priručnik o razumijevanju krivičnih djela počinjenih iz mržnje*), 2010., Varšava, str. 9, dostupan na: http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010122712342149eng.pdf

3 Vidjeti: član XIII Aneksa 6 *Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini*, potpisanog u Parizu, 14. decembra 1995. godine (poznatiji kao Daytonski mirovni sporazum).

4 Nacionalna kontakt osoba u BiH imenovana je u skladu s Odlukom broj: 9/09 Ministarskog vijeća OSCE-a o borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje, 2. decembar 2009. godine, Atena, paragraf 9. Paragrafom 9 propisuje se da bi države članice trebale „imenovati, ako to nisu već uradile, nacionalnu kontakt osobu za krivična djela počinjena iz mržnje, koja će ODIHR-u periodično slati pouzdane informacije i statističke podatke”. Sadašnja nacionalna kontakt osoba u BiH radi u Ministarstvu sigurnosti BiH.

5 Aktivnosti na izgradnji kapaciteta uključivale su realizaciju, u saradnji sa ODIHR-om i Ministarstvom sigurnosti BiH, specijalizirane obuke o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje za policiju 2009. godine, koja je trebala biti trajno uvrštena u plan i program obuke entitetske policije, kao i realizaciju obuke za organizacije civilnog društva u 2011. godini i za tužioce 2012. godine (u saradnji sa ODIHR-om). Druge aktivnosti uključuju *Projekt izgradnje mostova*, kojim se u škole uvodi učenje o različitostima nacija, religija i tradicija u BiH i potiče lokalne obrazovne organe da u škole uvedu nove predmete, teme ili aktivnosti, radi većeg poštivanja različitosti i građanskog aktivizma. Aktivnosti na podizanju svijesti uključivale su,

1. SVRHA I STRUKTURA

Svrha ovog izvještaja je iznošenje rezultata praćenja predmeta u vezi sa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i drugim incidentima motiviranim predrasudama, te analiziranje neusklađenosti između međunarodnih standarda i domaće prakse u BiH u vezi sa reakcijama na ovakve vrste incidenata. Osim toga, ovim izvještajem žele se animirati policija, pravosuđe, organi vlasti, nevladine organizacije i grupe civilnog društva koje se bave ovim pitanjima ili dolaze u dodir sa njima.

Ovaj izvještaj sastoji se od četiri poglavlja. U prvom poglavlju govori se o metodologiji i terminologiji koja se koristi u izvještaju. U drugom poglavlju vrši se analiza šireg korpusa međunarodnih ljudskih prava i domaćeg pravnog okvira, koji se odnosi na krivična djela počinjena iz mržnje. U trećem poglavlju navode se najvažnija pitanja koja se odnose na krivična djela počinjena iz mržnje koja su aktualna u BiH, uključujući potpoglavlja o pitanjima koja se odnose na istragu i krivično gonjenje; izricanje krivičnih sankcija i kompenzaciju; adekvatnu reakciju i osudu javnosti; prevenciju, podršku i učešće civilnog društva, te prikupljanje podataka. Kako bi se ilustrirali ovi problemi, koriste se primjeri uočeni tokom aktivnosti praćenja Misije. U završnom poglavlju upućuju se preporuke za moguću reformu i oblasti u kojima je potrebno poboljšanje.

2. TERMINOLOGIJA

Izraz „krivična djela počinjena iz mržnje” odnosi se na krivična djela motivirana netolerancijom ili predrasudama prema određenim grupama u društvu.⁶ Izraz „krivična djela počinjena iz mržnje” zaživio je i na međunarodnom nivou i posebno u državama u kojima je prisutan OSCE. ODIHR, koji je vodeća organizacija i zagovarač borbe protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje, predložio je radnu definiciju krivičnih djela počinjenih iz mržnje, koja se zasniva na dva osnovna kriterija:

1. Djelo mora biti propisano **krivičnim zakonom** date države;
2. Djelo/a moraju biti **motivirana predrasudom**,⁷ što znači da počinilac mora odabrati žrtvu krivičnog djela na osnovu njenih „zaštićenih karakteristika.”⁸

Meta može biti jedna osoba, više ljudi ili imovina koja se dovodi u vezu sa grupom koja dijeli osnovne ili ključne karakteristike, kao što su rasa, religija, etnička pripadnost, jezik ili seksualna orijentacija (takozvane zaštićene karakteristike). Vrijedno je istaknuti da su izrazi „krivična djela počinjena iz predrasuda” i „krivična djela počinjena iz mržnje” sinonimi i da se koriste podjednako u izvještaju. Međutim, u nekim aspektima, termin „krivična djela motivirana predrasudama” je precizniji i

a i sada uključuju, organiziranje niza okruglih stolova o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i držanje prezentacija na Forumima, odnosno Vijećima sigurnosti u BiH.

6 Vidjeti: *Priručnik o razumijevanju krivičnih djela počinjenih iz mržnje*, supra fusnota 2, str. 7.

7 *Ibid.*

8 *Ibid.*

lakše ga je razumjeti, jer ne sadrži riječ „mržnja” koja posjeduje emotivni naboj, što često dovodi do zabune i nesporazuma.

ODIHR je uspostavio objektivne kriterije kako bi se lakše utvrdilo da li je mogući motiv za počinjenje krivičnog djela bio zasnovan na predrasudama (vidjeti Aneks I). „Pokazatelji predrasuda” ne dokazuju nužno da je djelo motivirano predrasudom, nego samo sugeriraju da se, možda, iza počinjenja krivičnog djela krije predrasuda kao motiv. Pokazatelj predrasuda može i treba koristiti policija, tužilaštvo i organizacije koje prate krivična djela počinjena iz mržnje, kako bi odredili koji se incidenti trebaju dalje istraživati ili analizirati, da bi se moglo odrediti jesu li u pitanju krivična djela počinjena iz mržnje ili ne.

Izraz „incident motiviran mržnjom” također se koristi u ovom izvještaju i označava sljedeće:

... incident ili djelo počinjeno iz predrasuda koje nema elemente krivičnog djela zato što krivično djelo nije dokazano ili zato što djelo nije propisano krivičnim zakonom određene države. Dakle, i incidenti motivirani mržnjom i krivična djela motivirana mržnjom motivirani su predrasudama, ali incidenti počinjeni iz mržnje ne moraju imati elemente krivičnog djela. Iako se incidenti počinjeni iz mržnje ne odnose uvijek na krivična djela, oni često prethode, prate ili pružaju kontekst za krivična djela počinjena iz mržnje. S obzirom na to da incidenti motivirani mržnjom mogu biti preteča ozbiljnijim krivičnim djelima, evidentiranje incidenata također može biti korisno za dokazivanje konteksta uznemiravanja, te može služiti kao dokaz eskalacije obrasca nasilja.⁹

Još jedan koncept, koji treba razlikovati od krivičnih djela počinjenih iz mržnje, je „govor mržnje”.¹⁰ Iako ne postoji međunarodno priznata definicija „govora mržnje”, Vijeće Evrope ga je definiralo na sljedeći način:

... [S]vi oblici izraza koji šire, potiču, promoviraju ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući: netoleranciju izraženu kroz agresivni nacionalizam i etnocentrizam, diskriminaciju i neprijateljstvo prema manjinama, migrantima i ljudima imigrantskog porijekla.¹¹

U nekim državama, uključujući i BiH, inkriminirane su određene vrste govora, koje su motivirane predrasudama, te koje zbog toga mogu biti kvalifikovane kao „govor mržnje”. Kao što se objašnjava u nastavku, u BiH je inkriminiran govor koji izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili neprijateljstvo. Ovaj oblik „govora mržnje” mora se smatrati krivičnim djelom počinjenim iz mržnje, zato što

⁹ Vidjeti: ODIHR, *Krivična djela počinjena iz mržnje u regiji OSCE-a: Incidenti i reakcije – godišnji izvještaj za 2010. godinu (ODIHR-ov godišnji izvještaj za 2010. godinu) 2010.*, Varšava.

¹⁰ Nedavno je *Mediacentar* Sarajevo, u saradnji sa organizacijom *Civil Rights Defenders*, pokrenuo inicijativu za analiziranje govora mržnje. Ova analiza objavljena je u julu 2010. godine, u izvještaju pod nazivom: *Strategije isključivanja: govor mržnje u BiH*, dostupno na: http://www.media.ba/mcsonline/files/shared/Strategije_isklju_ivanja_IZVJE_TAJ.pdf

¹¹ Vijeće Evrope, Preporuka broj: R (97) 20 Komiteta ministara državama članicama o govoru mržnje, 30. oktobar 1997. godine.

takav govor, sam po sebi, predstavlja krivično djelo. Međutim, definicija govora mržnje Vijeća Evrope, navedena u gornjem dijelu teksta, sveobuhvatnija je od vrsta govora koje su trenutno obuhvaćene krivičnim zakonodavstvom u BiH.

U svakom slučaju, pristrani i uvredljivi govor često prati druge incidente povezane sa mržnjom i može se redovno čuti prije, za vrijeme i nakon takvih incidenata. U takvim slučajevima, upotreba ovog jezika opterećenog predrasudama može se koristiti kao dokaz motiviranosti predrasudama prema grupi koja posjeduje zaštićene karakteristike.

Krivična djela počinjena iz mržnje također treba razlikovati od diskriminacije. Iako u počinjenju krivičnih djela počinjenih iz mržnje često postoje elementi ili komponente diskriminacije, krivična djela počinjena iz mržnje pripadaju isključivo domenu krivičnog prava, za razliku od diskriminacije, koja, u većini pravosudnih sistema, u potpunosti potpada pod građansko pravo.¹² Diskriminacija može biti ispoljena kroz uskraćivanje određenih prava pojedincu ili kroz davanje određenih prava nekoj osobi zbog njene rase, vjerske pripadnosti ili etničkog porijekla.¹³

3. METODOLOGIJA PRAĆENJA I KONTEKST

U okviru programa praćenja i reforme pravosudnog sektora, Misija, od 2008. godine, prati pojavu incidenata motiviranih predrasudama i mržnjom, kao i reakcije policije, pravosuđa i organa vlasti na lokalnom i državnom nivou, te članova pogođene zajednice i medija. Misija je također pratila predmete povezane sa predrasudama, kao dio svojih aktivnosti na povratku prisilno raseljenih osoba, od 1996. godine. Međutim, većina podataka, predmeta i primjera koji se koriste u ovom izvještaju, rezultat su aktivnosti praćenja Misije, od 2008. godine.

12 *Vidjeti*: ODIHR, *Zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje: praktični vodič* (u daljnjem tekstu *Praktični vodič za zakone o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje*), 2009., Varšava, str. 25: „Dok je u većini jurisdikcija diskriminacija stvar građanskog prava, u nekima za nju postoje krivične sankcije.”

13 Naprimjer, vidjeti *Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije* Generalne skupštine UN-a, 21. decembar 1965. godine, Ujedinjene nacije, Serija ugovora, vol. 660, str. 195. Članom 1. ove Konvencije propisuje se da je „rasna diskriminacija svako razlikovanje, isključivanje, organičavanje ili davanje prvenstva koji se zasnivaju na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom porijeklu, koji imaju za svrhu ili za rezultat da naruše ili da kompromitiraju priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uvjetima, prava čovjeka i temeljnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj i kulturnoj oblasti, ili u svakoj drugoj oblasti javnog života.”

Parlamentarna skupština BiH je, 2009. godine, usvojila Zakon o zabrani diskriminacije, koji žrtvama diskriminacije omogućava da podnesu tužbu za sve oblike diskriminacije u različitim sferama života, kao što su zapošljavanje, stambeno zbrinjavanje i obrazovanje, te žrtvama daje pravo na naknadu štete. *Vidjeti* odredbu o naknadi štete u članu 12. stav (1) tačka c) Zakona o zabrani diskriminacije BiH, „Službeni glasnik BiH”, broj: 59/09, objavljen 28. jula 2009. godine, stupio na snagu 5. augusta 2009. godine.

Pored ovog oblika zaštite od diskriminacije, sva četiri krivična zakona u BiH zabranjuju diskriminaciju. Krivičnim zakonom BiH propisuje se samo diskriminacija koju počine službene osobe; za razliku od toga, krivični zakoni entiteta propisuju da diskriminaciju može počinuti svaka osoba. *Vidjeti*: član 145.: Povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina Krivičnog zakona BiH, „Službeni glasnik BiH”, broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 8/10.

Metodologija rada koju Misija koristi za praćenje krivičnih djela počinjenih iz mržnje je sljedeća: Misija se oslanja na policijske biltene dnevnih događaja i druge izvore – medije, civilno društvo, pojedince i udruženja – kako bi identificirala incidente ili krivična djela u kojima postoji jedan ili više pokazatelja predrasuda. Drugim riječima, tamo gdje postoje faktori koji mogu ukazati na to da je djelo koje je počinjeno imalo u pozadini predrasudu kao motiv ili postojanje predrasude. Jednom kada je incident identificiran kao **moгуće** krivično djelo počinjeno iz mržnje, koristeći pokazatelje predrasuda, prikupljaju se sve dostupne informacije. Konkretno, Misija analizira, tamo gdje je to prikladno, reakciju policije, tužilaštva, sudova, lokalnih, odnosno općinskih zvaničnika, civilnog društva/NVO-a, vjerskih vođa, medija, kao i percepciju javnosti u odnosu na incident. Što se tiče praćenja sudskih postupaka, Misija slijedi ustaljenu metodologiju praćenja sudskih postupaka – nakon što je optužnica podignuta, sudski postupak se prati do završetka. Tokom istražne faze, Misija također podnosi upite za dodatne informacije od policije i tužilaštava o predmetima koji se prate. Praćenje također podrazumijeva uvid u službenu dokumentaciju koja sačinjava predmetni spis.

Postoje različiti problemi koje Misija uočava prilikom praćenja krivičnih djela počinjenih iz mržnje, od kojih se mnogi spominju u trećem poglavlju. Ovi problemi rezultat su sljedećeg:

- a) Prirodne složenosti koncepta „krivičnih djela počinjenih iz mržnje” kao krivičnih djela čije je obilježje motiviranost predrasadama u pozadini njihovog počinjenja, što predstavlja problem u smislu prepoznavanja takvih krivičnih djela;
- b) Poteškoća u pribavljanju pouzdanih informacija u vezi sa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, najviše zbog neidentificiranja i neprocesuiranja krivičnih djela počinjenih iz mržnje i nepostojanja bilo kakvog sistematskog i sveobuhvatnog prikupljanja informacija o tim krivičnim djelima u BiH;
- c) Nepostojanja odredaba ili njihove neadekvatnosti u zakonima, kojima se propisuje da se neko djelo mora kvalifikovati kao krivično djelo počinjeno iz mržnje ako u pozadini djela postoji predrasuda kao motiv – pitanje koje je bilo predmet najnovijih izmjena i dopuna krivičnih zakona Republike Srpske i Brčko distrikta BiH.

Vrijedno je napomenuti, međutim, da ovi problemi nisu specifični samo za BiH, jer je ODIHR uočio slične prepreke prilikom prikupljanja podataka o krivičnim djelima u drugim državama članicama OSCE-a.¹⁴ Ono što je jedinstveno za BiH je složena policijska i pravosudna struktura, što predstavlja problem za prikupljanje podataka za cijelu BiH i za druga krivična djela, a ne samo za krivična djela počinjena iz mržnje.

Zapažanja i preporuke u ovom izvještaju o poboljšanjima koja su potrebna u rješavanju krivičnih djela počinjenih iz mržnje, proistekla su iz podataka prikupljenih iz niza izvora. Ti izvori obuhvataju: podatke prikupljene kroz praćenje sudskih postupaka; ažurirane informacije pribavljene od policije i tužilaštava; mišljenja prikupljena od pravnika, policije i pravosudnih službenika tokom obavljanja redovnih aktivnosti Misije, te informacije pribavljene od nevladinih organizacija i, u nekim slučajevima, od pogođenih zajednica.

¹⁴ Vidjeti: ODIHR-ov godišnji izvještaj za 2010. godinu, str. 12, supra fusnota 10.

U ovom izvještaju ne iznose se statistički podaci o incidentima motiviranim predrasudama ili sudskim postupcima u predmetima o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje u BiH, jer to jednostavno nije moguće u postojećem kontekstu. Kao što je dalje u tekstu objašnjeno, razlog za to je neprikupljanje podataka o ovim incidentima uopće, i krivičnim djelima počinjenim iz predrasuda (osim za djelo „izazivanje mržnje”), kao i zbog postojećih i prijašnjih praznina u zakonima. Kao što se objašnjava dalje u tekstu, neki od ključnih problema u rješavanju krivičnih djela počinjenih iz mržnje odnose se upravo na identificiranje ili kvalificiranje predmeta kao takvih; zbog toga je veoma teško govoriti o „x” broju krivičnih djela počinjenih iz mržnje, koji su se dogodili u BiH u određenom vremenskom periodu.

Najviše što se može iznijeti u pogledu podataka jeste broj incidenata i sudskih postupka koje prati Misija, što bi trebalo uzeti sa oprezom kao pokazatelje počinjenja krivičnih djela počinjenih iz mržnje u BiH, zbog razloga navedenih u gornjem dijelu teksta. Misija je, od početka 2008. godine do juna 2012. godine, identificirala i pratila ukupno 691 incident u BiH, u kojima je osoblje Misije uočilo jedan ili više pokazatelja predrasuda. Neki od uobičajenih zabilježenih incidenata bili su: grafiti uvredljivog sadržaja (većinom na etničkoj osnovi), oštećenje vjerskih objekata/mjesta i grobalja, verbalne uvrede, oštećenje imovine i fizički napadi. U mnogim od ovih predmeta istraga je i dalje u toku jer je identitet osumnjičenog nepoznat.

U isto vrijeme, kao dio svog programa praćenja, Misija je pratila 104 sudska postupka u predmetima u kojima je osoblje Misije identificiralo postojanje jednog ili više pokazatelja predrasuda. Većina ovih postupaka praćena je u Mostaru, Banjoj Luci, Brčkom i Srebrenici.¹⁵ Nije svaki od ova 104 predmeta uključivao optužbe za krivično djelo u kojima je jedan od elemenata djela bio motiv iz predrasuda – drugim riječima, većina ovih predmeta nije sadržavala optužbe u vezi sa krivičnim djelom počinjenim iz mržnje. Sama ta činjenica, kao i analiza tih predmeta, čine osnovu za zapažanja iznesena u poglavlju III. Od ta 104 postupka, 38 je sadržavalo optužbu za „izazivanje mržnje”. Tabela sa opisom i rezultatima ovih predmeta u vezi sa „izazivanjem mržnje”, u kojima je izrečena osuđujuća presuda, nalazi se u Aneksu IV.

¹⁵ Pregled nekoliko odabranih predmeta koje je Misija pratila u fazi pretresa, nalazi se u Aneksu IV.

II PRAVNI OKVIR

1. MEĐUNARODNI STANDARDI ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA

Počinenje krivičnih djela iz mržnje predmet je niza standarda i smjernica, a često se prilikom počinjenja krši i nekoliko temeljnih prava i sloboda. U ovom poglavlju iznosi se pregled ljudskih prava koja se odnose na krivična djela počinjena iz mržnje i incidente motivirane predrasudama; konkretniji standardi koji se odnose na razne teme koje se obrađuju u ovom izvještaju razrađeni su detaljnije u odgovarajućim poglavljima u daljnjem tekstu.

U veoma širokom smislu, ugrožena prava mogu obuhvatati pravo na jednako postupanje pred zakonom i pravo na nediskriminaciju, pravo na slobodu od mučenja i nečovječnog postupanja, te pravo na privatnost.¹⁶ Sva ova prava i temeljne slobode sadržane su u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima i Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i temeljnim slobodama (EKLJP), koja je direktno primjenjiva u BiH.¹⁷ U konačnici, krivična djela počinjena iz mržnje u suprotnosti su sa svim što predstavlja Deklaracija UN-a o ljudskim pravima u smislu „priznavanja urođenog dostojanstva i jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice.”¹⁸

Razni međunarodni standardi zahtijevaju od država potpisnica da usvoje odgovarajuće zakone, kako bi bila kažnjena krivična djela motivirana predrasudama. Naprimjer, države potpisnice Konvencije UN-a o ukidanju svih vrsta rasne diskriminacije (CERD) obavezne su da „utvrde kao krivično djelo svako širenje ideja zasnovanih na

¹⁶ Ova prava bila su u centru pažnje presude ESLJP-a *Šečić protiv Hrvatske*, 31. maj 2007. godine, aplikacija broj: 40116/02, koja se odnosi na rasno motivirani fizički napad na muškarca romskog porijekla.

¹⁷ Generalna skupština UN-a, *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* (ICCPR), 16. decembar 1966., Ujedinjene nacije, Serija ugovora, vol. 999, str. 171; VE, *Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda* (EKLJP), 4. novembar 1950. godine, ETS 5.

¹⁸ *Vidjeti*: Preambulu *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima* Generalne skupštine UN-a, 10. decembar 1948. godine, 217 A (III). Princip jednakosti i istovjetne zaštite pred zakonom naglašen je u preambuli ICCPR-a, *supra* fusnota 18, u kojoj se navodi: „smatrajući da je, u skladu s principima proglašenim u Povelji Ujedinjenih naroda, priznanje prirodnog dostojanstva, te jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice, temelj slobode, pravde i mira u svijetu...”

superiornosti ili rasnoj mržnji, svako poticanje na rasnu diskriminaciju, kao i sva djela nasilja, ili izazivanja na takva nasilja, uperena protiv bilo koje rase ili bilo koje grupe ljudi.”¹⁹ Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) također je izdala preporuku da sve države članice Vijeća Evrope trebaju kazniti namjerno učinjena djela koja su motivirana predrasudama, odnosno, javno pozivanje na nasilje, mržnju i diskriminaciju; javne uvrede i klevete ili prijetnje protiv osoba ili grupe ljudi na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, itd.²⁰ U svom najnovijem izvještaju o BiH, ECRI ponovo ističe da zakonima u BiH treba biti „izričito propisano da rasna motiviranost predstavlja kvalifikovani oblik svih krivičnih djela.”²¹

Inkriminiranje krivičnih djela motiviranih predrasudama popraćeno je nizom drugih konkretnih zakonskih mjera koje država treba donijeti. Ove mjere i naponi uključuju odgovornost da se osigura detaljna istraga od strane policije i tužilaštva o motivima djela počinjenih iz mržnje i uzimanje u obzir motiviranosti predrasudama prilikom izricanja krivičnih sankcija.²² Evropski sud za ljudska prava dao je značajan doprinos kroz svoju sudsku praksu u ovom pogledu.²³ Iako nije direktno primjenjiv, primjer ovih vrsta mjera može se naći u Okvirnoj odluci Vijeća Evropske unije 2008/913/JHA, od 28. novembra 2008. godine, o borbi protiv određenih oblika i ispoljavanja rasizma i ksenofobije putem krivičnog zakona, u kojoj se daju sljedeće upute:

Države članice će poduzeti potrebne mjere kako bi osigurale da se motiviranost rasizmom i ksenofobijom smatra otežavajućom okolnosti, ili alternativno, da takvi motivi mogu biti uzeti u obzir od strane sudova prilikom odmjeravanja kazne [...]”²⁴

Na međunarodnom planu, OSCE ja preuzeo vodeću ulogu i ostaje na čelu uspostave standarda i obaveza koje se odnose na krivična djela počinjena iz mržnje. Sve države članice OSCE-a obavezale su se da će se boriti protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje, koristeći mjere navedene u gornjem dijelu teksta, kao i druge mjere, uključujući sistematsko prikupljanje statističkih podataka o krivičnim djelima počinjenim iz

19 Član 2. stav (1) UN-ove *Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije*, supra fusnota 14; i član 4. stav (2) Deklaracije Generalne skupštine UN-a o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije na temelju vjere ili uvjerenja, 25. novembar 1981. godine, A/RES/36/55. Članom 4. stav (2) propisuje se da će „Svaka država učiniti sve napore da donese ili opozove zakone radi zabrane diskriminacije, te poduzeti sve potrebne mjere u borbi protiv netolerancije na temelju vjere ili drugih uvjerenja.”

20 *Vidjeti*: VE, Opća politička preporuka ECRI-a broj 7 o Nacionalnom zakonodavstvu za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije, usvojena 13. decembra 2002. godine, paragraf 18. Isti sadržaj može se pronaći i u Okvirnoj odluci 2008/913/JHA Vijeća EU-a, od 28. novembra 2008. godine, o borbi protiv određenih oblika i manifestacije rasizma i ksenofobije kroz krivični zakon. Ovom Okvirnom odlukom propisuje se da će: „Svaka država članica poduzeti mjere potrebne za kažnjavanje sljedećeg ponašanja: (a) javnog izazivanja nasilja ili mržnje usmjerene protiv grupe osoba ili člana takve grupe zbog rase, boje kože, vjere, porijekla, te nacionalne i etničke pripadnosti...”

21 Navodnici dodani – *vidjeti*: *Izvještaj ECRI-a o BiH*, četvrti ciklus monitoringa, usvojen 7. decembra 2010. godine, objavljen u februaru 2011. godine, paragraf 16.

22 Paragrafom 11 Opće političke preporuke ECRI-a broj 11 o borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije u radu policije, usvojene 29. juna 2007. godine, propisuje se da se: „Osigura da policija provodi detaljnu istragu rasističkih djela, te da se u potpunosti uzima u obzir rasistički motiv kod običnih krivičnih djela.”

23 Značajni predmeti ESLJP-a (detaljno obrađeni u poglavlju III) uključuju *Šečić protiv Hrvatske*, supra fusnota 17; *Angelova i Ilijev protiv Bugarske*, 26. juli 2007. godine, aplikacija broj 55523/00; *Nachova i ostali protiv Bugarske*, 6. juli 2005. godine, aplikacija broj 43577/98 i 43579/98.

24 *Vidjeti*: član 4. Okvirne odluke Vijeća EU-a, supra fusnota 21.

mržnje i provođenje specijalizirane obuke za policiju, tužilaštvo i pravosudne organe koji rade na krivičnim djelima počinjenim iz mržnje.²⁵ OSCE je zadužio ODIHR za preuzimanje vodstva u pružanju pomoći državama članicama u sprovođenju obaveza u skladu sa članstvom u OSCE-u.²⁶ ODIHR prikuplja podatke na godišnjoj osnovi za svaku od država članica o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, podnosi izvještaje i podiže svijest o trendovima i incidentima motiviranim mržnjom, te izdaje preporuke i pruža pomoć državama članicama, kada to one traže, u vezi sa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, kada je potreban primjereniji odgovor na njih.²⁷

Osim standarda koji se odnose na inkriminiranje djela motiviranih mržnjom, postoje također i brojni međunarodni instrumenti i tijela koja upućuju države da poduzmu preventivne mjere, kako bi se borile protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje izvan pravosudnog i policijskog sistema. Naprimjer, Okvirna konvencija Vijeća Evrope o zaštiti nacionalnih manjina obavezuje države potpisnice da poduzmu odgovarajuće mjere, kako bi zaštitile osobe koje mogu biti podvrgnute „prijetnjama ili djelima diskriminacije, neprijateljstva ili nasilja, kao rezultat njihovog etničkog, kulturalnog, jezičkog ili vjerskog identiteta.”²⁸ Ove dodatne mjere mogu imati oblik obrazovnih napora i podrške civilnom društvu u pomaganju žrtvama i razrađene su u poglavlju III, u dijelu o prevenciji i podršci.²⁹

25 *Vidjeti:* Odluku Ministarskog vijeća OSCE-a (Odluka MV OSCE-a) broj 9/09 o borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje; Odluka MV OSCE-a broj 13/06; Odluka MV OSCE-a broj 10/07 o toleranciji i nediskriminaciji: promoviranje međusobnog poštivanja i razumijevanja, 30. novembar 2007. godine, Madrid; Odluka MV OSCE-a broj 10/05 o toleranciji i nediskriminaciji: promoviranje međusobnog poštivanja i razumijevanja, 6. decembar 2005. godine, Ljubljana; Odluka MV OSCE-a broj 12/04 o toleranciji i nediskriminaciji, 7. decembar 2004. godine, Sofija; Odluka MV OSCE-a broj 4/03 o toleranciji i nediskriminaciji, 2. decembar 2003. godine, Mاستriht.

26 *Vidjeti:* Odluka MV OSCE-a broj 12/04, *supra* fusnota 26.

27 Odluka MV OSCE-a broj 13/06, *supra* fusnota 26, paragraf 14(e): „Da jača, u okviru postojećih resursa, funkciju ranog upozorenja radi prepoznavanja, izvještavanja i podizanja svijesti javnosti o incidentima i trendovima motiviranim mržnjom, te da daje preporuke i pruža pomoć državama članicama na njihov zahtjev, kada je potrebno adekvatnije reagirati.”

28 *Vidjeti:* član 6. stav (1) *Okvirne konvencije VE za zaštitu nacionalnih manjina*.

29 Naprimjer, odluke MV OSCE-a sadrže ove mjere. *Vidjeti* Odluku MV OSCE-a broj 10/07, *supra* fusnota 26, kojom se „potiče promoviranje edukativnih programa u državama članicama, radi podizanja svijesti mladih o značaju međusobnog poštivanja i razumijevanja.” Ovom odlukom također se „potiču države članice, koje to nisu već učinile, da uspostave nacionalne institucije, sa posebnim tijelima za borbu protiv netolerancije i diskriminacije.” Odlukom MV OSCE-a broj 13/06, *supra* fusnota 26, također se navodi da se države članice trebaju „Aktivnije uključiti u poticanje aktivnosti civilnog društva kroz efektivno partnerstvo i jačanje dijaloga i saradnje između civilnog društva i državnih organa u sferi promoviranja međusobnog poštivanja i razumijevanja, jednakih mogućnosti i inkluzije svih u društvu i borbi protiv netolerancije, po potrebi uključujući uspostavu lokalnih, regionalnih i nacionalnih konsultativnih mehanizama.”

2. DOMAĆI PRAVNI OKVIR

BiH je jedna od 37 država u regiji OSCE-a koja je usvojila zakonske odredbe, koje konkretno uređuju krivična djela i incidente motivirane mržnjom.³⁰ Kao odraz složenog ustavnog okvira BiH, ove odredbe dio su zakona usvojenih na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta BiH. Značajne izmjene i dopune krivičnih zakona u vezi sa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje na državnom nivou, u RS i Brčko distriktu BiH usvojene su 2010. godine. U sljedećem se poglavlju dalje razrađuju ove izmjene i dopune i domaći pravni okvir koji regulira krivična djela počinjena iz mržnje.

2.1. *Krivično zakonodavstvo prije izmjena i dopuna 2010. godine*

Prije nego što su 2010. godine usvojene izmjene i dopune krivičnih zakona RS, Brčko distrikta BiH i Krivičnog zakona BiH, krivični zakonodavni okvir koji je regulirao krivična djela počinjena iz mržnje, sastojao se od sljedećeg:

- Nekoliko odredaba u krivičnim zakonima Federacije BiH i Brčko distrikta BiH, koje su propisivale kvalifikovane oblike određenih krivičnih djela, kao što su ubistvo, teške tjelesne povrede, silovanje i oštećenje tuđe stvari;
- Odredbe o „**izazivanju mržnje**” u krivičnim zakonima Federacije BiH, Brčko distrikta BiH i Republike Srpske – analiza ovih odredaba nalazi se u nastavku.

Odredbe o kvalifikovanim oblicima određenih krivičnih djela sadržavale su strože kazne za ona krivična djela koja su počinjena iz predrasuda. Naprimjer, u članu 293. Krivičnog zakona Federacije BiH (oštećenje tuđe stvari) propisano je da svako ko oštetiti, uništi ili učini neupotrebljivom tuđu stvar, a motiv za počinjenje djela zasnovan je na razlici u etničkoj ili nacionalnoj pripadnosti, rasi, vjeroispovijesti, spolu ili jeziku, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine. Ukoliko djelo nije počinjeno iz predrasuda, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do šest mjeseci.³¹

2.2. *Krivično zakonodavstvo – nove izmjene i dopune*

Na prijedlog Ministarstva sigurnosti BiH, 2010. godine usvojene su sljedeće izmjene i dopune odredaba, koje se odnose na krivična djela počinjena iz mržnje:

- U KZ BiH – usvojena je odredba o „izazivanju mržnje”. Vidjeti u nastavku analizu ove odredbe;
- U krivičnim zakonima RS i Brčko distrikta BiH, usvojen je niz izmjena i dopuna, koje su objašnjene u tekstu koji slijedi.³²

30 Vidjeti: *Praktični vodič za zakone o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje*, supra fusnota 13, str. 38.

31 Oštećenje tuđe stvari, član 293. stav (1) KZ FBiH, „Službene novine FBiH”, broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11.

32 Izmjene i dopune stupile su na snagu 7. augusta 2010. godine u RS („Službeni glasnik RS”, broj: 73/10), a 30. juna 2010. godine u Brčko distriktu BiH („Službeni glasnik BDBiH”, broj: 21/10).

Izmjene i dopune krivičnih zakona RS i Brčko distrikta BiH približavaju ih još više međunarodnim standardima. U vrijeme izrade izvještaja, sličan paket izmjena i dopuna predložen je za usvajanje u Federaciji BiH i trenutno je u fazi razmatranja. Te izmjene i dopune donose sljedeće novine:

- Definiciju „mržnje” u općem dijelu krivičnih zakona, odnosno, predrasude kao motiva za počinjenje krivičnog djela;³³
- Odredbu o kvalifikovanim oblicima određenih krivičnih djela, za koje je predviđena stroža krivična sankcija, ukoliko su počinjena iz mržnje: teško ubistvo, teška tjelesna povreda, silovanje, teška krađa, razbojništvo, razbojnička krađa, oštećenje tuđe stvari i izazivanje opće opasnosti;³⁴
- Uvršteno je u općim principima o odmjeravanju kazne da sud mora uzeti u obzir svaku motiviranost predrasadama kao otežavajuću okolnost prilikom izricanja krivične sankcije za **svako** krivično djelo.³⁵

a. Definicija „mržnje”

Definicija „mržnje” sada se može naći u općem dijelu krivičnih zakona RS i Brčko distrikta BiH. Definicijom se razjašnjava šta treba smatrati motiviranošću predrasadama prilikom počinjenja krivičnog djela „iz mržnje”. „Mržnja” je definirana kao:

„[P]obuda za izvršenje krivičnog djela, propisanog ovim zakonom, koja je u cjelini ili djelimično zasnovana na razlikama po osnovu stvarnog ili pretpostavljenog etničkog ili nacionalnog porijekla, jezika ili pisma, vjerskih uvjerenja, rase, boje kože, pola, polne orijentacije, političkog ili drugog uvjerenja, socijalnog porijekla, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina, ili zbog dovođenja u vezu sa licima koja imaju neku od navedenih različitih osobina.”³⁶

Bez ovog razjašnjenja, izraz „mržnja” mogao bi se pogrešno razumjeti, kao da podrazumijeva određeno emotivno stanje na strani počinioca prema određenom pojedincu, odnosno, da on ili ona osjeća mržnju prema tom pojedincu. Zapravo, potrebno je da počinitelj vjeruje da žrtva pripada određenoj grupi u društvu koju karakterizira, naprimjer, etničko porijeklo, vjeroispovijest ili seksualna orijentacija i da je djelo, barem djelomično, motivirano predrasadama počinioca prema toj grupi.

33 Vidjeti: član 147. stav (25) KZ RS i član 2. stav (37) KZ Brčko distrikta BiH.

34 Vidjeti: KZ RS: član 149. (Teško ubistvo); član 156. (Teška tjelesna povreda); član 193. (Silovanje); član 232. (Teška krađa); član 233. (Razbojništvo); član 234. (Razbojnička krađa); član 249. (Oštećenje tuđe stvari); član 402. (Izazivanje opšte opasnosti). KZ Brčko distrikta BiH: član 163. (Ubistvo); član 169. (Teška tjelesna povreda); član 200. (Silovanje); član 281. (Teška krađa); član 282. (Razbojnička krađa); član 283. (Razbojništvo); član 287. (Oštećenje tuđe stvari).

35 Članom 37. stav (3) KZ RS propisuje se: „U slučajevima kada je krivično djelo učinjeno iz mržnje, kako je propisano u članu 147. stav (25) ovog zakona, sud će to uzeti u obzir kao otežavajuću okolnost i odmjeriti veću kaznu, osim ako zakon ne propisuje teže kažnjavanje za kvalifikovani oblik krivičnog djela.”

36 Vidjeti: član 147. stav (25) KZ RS i član 2. stav (37) KZ Brčko distrikta BiH.

Vrijedno je istaknuti nekoliko elemenata u ovoj definiciji:

- Predrasudu kao motiv treba uzeti u obzir čak i ako je ona samo jedan od više različitih motiva za počinjenje datog djela;
- Djelo se treba smatrati motivirano predrasudama i kada je počinitelj imao pogrešnu pretpostavku o karakteristikama žrtve. Drugim riječima, dovoljno je što je osoba počinila krivično djelo zato što je *mislila* da je žrtva, naprimjer, homoseksualac, čak i ako ovo, u stvarnosti, nije istina;
- Zaštićene karakteristike propisane u ovoj definiciji prilično su široke. Dok je većina karakteristika u skladu sa međunarodnim standardima, druge, kao što je „društveni status”, mogu dovesti do poteškoća u primjeni relevantnih odredaba, koje se oslanjaju na ovu definiciju;
- Zadnji dio definicije „ili zbog dovođenja u vezu sa osobama koje imaju neku od navedenih različitih osobina” – zamišljen je da uključi osobe ili imovinu povezanu sa grupom koja je definirana zaštićenom karakteristikom.

b. Kvalifikovani oblici krivičnih djela počinjenih iz „mržnje”

Izmjenama i dopunama krivičnih zakona RS i Brčko distrikta BiH uvedeni su kvalifikovani oblici određenih krivičnih djela, kada su ta djela počinjena iz predrasuda. U takvim slučajevima, motiviranost predrasudama bitan je element kvalifikovanog oblika krivičnog djela, te je raspon kazne za takvo djelo povećan.

Primjer kvalifikovanog oblika krivičnog djela, kada je ono motivirano predrasudama, može se vidjeti na primjeru razbojničke krađe iz člana 282. KZ Brčko distrikta BiH:

- (1) Ko je zatečen pri učinjenju krivičnog djela krađe, pa s ciljem da ukradenu stvar zadrži, upotrijebi silu protiv neke osobe ili prijetnju da će izravno napasti na njezin život ili tijelo, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.
- (2) Ako je krivičnim djelom iz stava 1. ovoga člana neko lice s namjerom teško tjelesno ozlijeđeno, **ili ako je izvršeno iz mržnje**, ili je to krivično djelo izvršeno u sastavu grupe ljudi, ili ako je upotrijebljeno oružje ili opasno oruđe, izvršilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.³⁷

Kao što je istaknuto u gornjem dijelu teksta, prije izmjena i dopuna 2010. godine, krivični zakoni Federacije BiH i Brčko distrikta BiH već su propisivali neke kvalifikovane oblike krivičnih djela počinjenih iz predrasuda. Zbog toga, u vrijeme izrade izvještaja, predrasuda je propisana kao bitni element sljedećih kvalifikovanih oblika krivičnih djela:

- U krivičnim zakonima RS, Brčko distrikta BiH i Federacije BiH: ubistvo, teško ubistvo, teška tjelesna povreda, silovanje, oštećenje tuđe stvari.
- U krivičnim zakonima RS i Brčko distrikta BiH: teška krađa, razbojništvo, razbojnička krađa, izazivanje opšte opasnosti.

Međutim, treba istaknuti da je u RS i Brčko distriktu BiH element predrasude izražen kao „mržnja” u skladu sa definicijom u općem dijelu krivičnih zakona (vidjeti

³⁷ Masna boja je dodana.

potpoglavlje a., u FBiH, predrasuda kao sastavni element ovih kvalifikovanih oblika krivičnih djela ograničena je na „rasne, nacionalne ili vjerske” osnove u slučaju ubistva i teške tjelesne povrede, ili na „nacionalno ili etničko porijeklo, rasu, vjeru, spol ili jezik” u slučaju silovanja i oštećenja tuđe stvari.

c. „Mržnja” kao otežavajuća okolnost za sva krivična djela

Oba krivična zakona, i Republike Srpske i Brčko distrikta BiH, propisuju da, u slučaju kada je krivično djelo počinjeno iz mržnje (prema definiciji u gornjem dijelu teksta), sud to mora uzeti u obzir kao otežavajuću okolnost i mora izreći težu krivičnu sankciju, ukoliko već ne postoji odredba za kvalifikovani oblik tog konkretnog krivičnog djela.³⁸ Drugim riječima, ukoliko su izneseni dokazi da je djelo počinjeno iz predrasuda, sud to treba uzeti u obzir kao otežavajuću okolnost prilikom izricanja krivične sankcije za *bilo koje* krivično djelo. Međutim, kada postoji kvalifikovani oblik krivičnog djela propisan u krivičnom zakonu na osnovu motiviranosti predrasudama, tužilac treba, naravno, koristiti tu odredbu. Drugim riječima, kada ne postoji kvalifikovani oblik krivičnog djela, sud treba primijeniti raspon kazne propisan zakonom za osnovni oblik djela, ali kada razmatra vrstu i raspon kazne, treba uzeti u obzir motiviranost predrasudama kao otežavajuću okolnost, što će, u određenim slučajevima, značiti izricanje strože kazne.

d. Napomena u vezi sa primjenom izmjena i dopuna iz 2010. godine

U vrijeme izrade izvještaja, Misija je identificirala samo jedan predmet koji je kvalifikovan u skladu sa izmjenama i dopunama iz 2010. godine, opisanim u gornjem dijelu teksta. Posljedica toga je da se analize njihove primjene i uticaja još uvijek ne mogu uraditi. Međutim, Misija jeste identificirala predmete u kojima su se mogle koristiti nove odredbe, a to nije bio slučaj – vidjeti primjer broj 5 u poglavlju III. Ova činjenica ukazuje na to da je potrebna daljnja obuka i podizanje svijesti policije i pravosuđa o ovim novim izmjenama i dopunama, kao i da je potrebna obuka o sprovođenju istrage i krivičnog gonjenja krivičnih djela počinjenih iz mržnje uopće, što se stalno naglašava u ovom izvještaju.

2.3. Izazivanje mržnje, razdora i netrpeljivosti

Svi krivični zakoni u BiH imaju odredbu kojom se zabranjuje, u širokom smislu, izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje (vidjeti Aneks II).³⁹ Krivični zakoni RS, Federacije BiH i Brčko distrikta BiH preuzeli su ovu odredbu iz Krivičnog zakona bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). Ova odredba je, u februaru 2010. godine, uvrštena i u Krivični zakon BiH.

³⁸ Član 37. KZ RS i član 49. KZ Brčko distrikta BiH.

³⁹ Komentar o „izazivanju mržnje” u KZ FBiH i KZ RS nalazi se u *Komentarima krivičnih/kaznenih zakona u BiH*, autora Miloša Babića, Ljiljane Filipović, Ivanke Marković i Zdravka Rajića, Knjiga II, str. 1814-1815 (o članu 390 KZ RS) i 961-962 (o članu 163 KZ FBiH), VE/Evropska komisija, Sarajevo, 2005. godine.

Ovim odredbama zabranjuju se određeni oblici govora mržnje – bilo u pisanom ili usmenom obliku⁴⁰ – i propisuju kazne zatvora onome **ko javno izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima.**⁴¹ Međutim, treba istaknuti da, u skladu sa preciznom jezičkom formulacijom ove odredbe, tačan oblik izazivanja ili raspirivanja nije ograničen na govor ili druge vrste izražavanja, nego i na druga djela.⁴²

Postoje izričite odredbe, koje propisuju i inkriminiraju druga djela koja izazivaju, odnosno raspiruju nacionalnu, rasnu i vjersku mržnju, razdor i netrpeljivost u stavovima odredbe kojom se regulira „izazivanje mržnje” u krivičnim zakonima entiteta i Brčko distrikta BiH.⁴³ Naprimjer, u krivičnim zakonima entiteta i Brčko distrikta BiH uvrštena je odredba kojom se zabranjuje izlaganje poruzi narodnosnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenje tuđih simbola, skrnavljenje spomenika, spomen-obilježja ili grobova, za šta se propisuje kazna zatvora od 6 mjeseci do pet godina.⁴⁴

U Krivičnom zakonu Federacije BiH, također postoji referenca na „izazivanje mržnje” u odredbi „Neovlašćeno posjedovanje ili ugrožavanje javnog reda putem radio ili televizijske stanice”, kojom se propisuje: „Ko grubo kršeći standarde profesionalnog ponašanja medija i novinara, koristi huškački ili govor mržnje ili govor koji očito poziva ili potiče na nasilje, narodnosne ili etničke sukobe i time dovede do ugrožavanja javnog reda ili mira, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.”⁴⁵ Slična odredba propisana je Krivičnim zakonom Brčko distrikta BiH.⁴⁶

40 Napominjemo da se u izvještaju komesara za ljudska prava VE, u paragrafu 64 navodi: „komesar poziva vlasti u Bosni i Hercegovini da izmijene i dopune odredbu o „izazivanju nacionalne, rasne i vjerske netrpeljivosti” tako da obuhvati sve oblike govora mržnje, u skladu sa Preporukom broj: R (97) 20 Komiteta ministara o „govoru mržnje”. Vidjeti: Thomas Hammarberg, komesar za ljudska prava VE, nakon posjete BiH, od 27. do 30. novembra 2010. godine, dostupno na: <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1766837>

41 Vidjeti: Aneks II, član 145a KZ BiH propisuje: „Ko javno izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima, kao i drugima koji žive ili borave u Bosni i Hercegovini, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine ...”. Također vidjeti: član 160. KZ Brčko distrikta BiH, član 163. KZ FBiH i član 294a KZ RS.

42 ODIHR je stvarno značenje i opseg ove odredbe doveo u pitanje. U nedavnoj analizi koju je uradio ODIHR, navodi se da termini „raspirivanje”, „razdor” i „netrpeljivost” stvaraju zabunu i krše načelo pravne sigurnosti zbog njihovog izrazito širokog značenja. Kako bi se to izbjeglo, čini se da je potrebno stalno sudske tumačenje ovih termina. Vidjeti: *Mišljenje OSCE/ODIHR-a na Nacrt izmjena i dopuna Krivičnog zakona Federacije BiH*, ODIHR, juli 2009. godine, dostupno na: <http://www.legislationline.org/documents/id/15597>

43 Pogledati cijeli tekst odredbe u Aneksu – vidjeti: član 163. stav (2) KZ FBiH, član 294a stav (2) KZ RS i član 160. stav (2) KZ BDBiH.

44 Član 294a KZ RS i član 160. stav (2) KZ Brčko distrikta BiH.

45 Vidjeti: član 363. stav (2) KZ FBiH. Član 15. (Programska ograničenja) Zakona o radio-televiziji RS, „Službeni glasnik RS”, broj: 49/06, također koristi sličnu formulaciju. U članu 15. stav (1) navodi se da „RTRS neće emitovati materijal koji svojim sadržajem ili tonom podstiče nacionalnu, etničku, vjersku ili rasnu mržnju, netrpeljivost ili diskriminaciju prema pojedincima i grupama ili, koji bi, na osnovu razumnog prosuđivanja, mogao izazvati nasilje, nered ili nemire, ili bi mogao podsticati na izvršenje krivičnih djela.”

46 Članom 357. stav (2) KZ Brčko distrikta BiH (Neovlašćeno posjedovanje ili ugrožavanje javnoga reda putem radio ili televizijske stanice) propisuje se: „Ko grubo kršeći standarde profesionalnoga ponašanja medija i novinara, koristi huškački ili govor mržnje ili govor koji očito poziva ili potiče na nasilje, narodne ili etničke sukobe i time dovede do ugrožavanja javnoga reda ili mira, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.” (kurziv dodan)

Kroz aktivnosti praćenja, Misija je uočila da je odredba „izazivanje mržnje” vjerovatno jedna od najčešće korištenih odredaba u predmetima u kojima postoji predrasuda kao motiv. Usprkos čestom korištenju te odredbe, kada se pogleda u primjenu ove odredbe u konkretnim predmetima koje prati Misija, otvaraju se pitanja oko njene dosljedne primjene, o čemu će se detaljnije govoriti u poglavlju III, u dijelu o izricanju krivičnih sankcija. Međutim, očekuje se da će ta pitanja biti riješena uvođenjem novih izmjena i dopuna.

2.4. Drugi zakoni

Osim u krivičnim zakonima, srodne odredbe mogu se naći i u drugim zakonima, posebno u vezi sa izrazima i djelima koja, u širokom smislu, izazivaju nacionalnu, vjersku ili rasnu mržnju.

Zakonima o javnom redu i miru RS, Brčko distrikta BiH i kantonalnim zakonima, jasno se propisuje da određeno ponašanje, kojim se vrijeđaju nacionalni, vjerski ili rasni osjećaji građana u javnosti, mogu predstavljati prekršajno djelo, te bi, zbog toga, trebalo biti kažnjeno novčanom kaznom.⁴⁷ Naprimjer, Zakonom o javnom okupljanju Brčko distrikta BiH također navodi: „Polijski službenici su ovlašteni spriječiti ili prekinuti mirno okupljanje, ako se sudionici pozivaju ili potiču na (...) nacionalnu, rasnu, vjersku ili drugu mržnju ili nesnošljivost.”⁴⁸ Isto tako, Zakon o radio-televiziji RS zabranjuje emitovanje materijala koji svojim sadržajem ili tonom podstiče nacionalnu, etničku, vjersku ili rasnu mržnju, netrpeljivost ili diskriminaciju prema pojedincima i grupama.⁴⁹ Slična odredba postoji u Zakonu o radio-televiziji FBiH.⁵⁰ Konačno, primjer zakona kojim se zabranjuje „izazivanje mržnje” je Zakon o sprečavanju nereda na sportskim takmičenjima u Hercegovačko-neretvanskom kantonu.⁵¹ U ovom Zakonu navodi se da „ko pokuša unijeti ili unese i ističe u

47 Članom 3. stav (7) Zakona o javnom redu i miru Brčko distrikta BiH, „Službeni glasnik BDBiH”, broj: 2/02, propisuje se da: „Prekršaj javnog reda i mira čini ko na javnom mjestu govori, pisanjem ili na drugi način vrijeđa ili omalovažava patriotska, nacionalna, vjerska ili moralna osjećanja građana”; član 7. Zakona o javnom redu i miru RS, „Službeni glasnik RS”, broj: 20/07, (Svađa, vika, vriska i nepristojno ponašanje) propisuje: „Ko narušava javni red i mir svađom, vikom, vriskom, izvođenjem ili reprodukcijom muzičkih sadržaja ili tekstova, nošenjem ili isticanjem simbola, slika, crteža ili tekstova, nepristojnog, uvredljivog ili uznemiravajućeg sadržaja i drugim nepristojnim ili drskim ponašanjem, kazniće se novčanom kaznom od 50 do 300 KM.” Također, između ostalog, *vidjeti* kantonalne zakone o javnom redu i miru, naprimjer, član 8. stav (5) tačka j) Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira Kantona Sarajevo, član 3. Zakona o javnom redu i miru Tuzlanskog kantona, član 8. Zakona o javnom redu i miru Hercegovačko-neretvanskog kantona.

48 Član 13. Zakona o javnom okupljanju Brčko distrikta BiH, „Službeni glasnik BDBiH”, broj: 26/04.

49 Član 15. Zakona o radio-televiziji RS. Ovo je u Federaciji BiH propisano članom 363. stav (2) KZ FBiH (Neovlašćeno posjedovanje ili ugrožavanje javnog reda putem radio ili televizijske stanice): „Ko grubo kršeći standarde profesionalnog ponašanja medija i novinara, koristi huškački ili govor mržnje ili govor koji očito poziva ili potiče na nasilje, narodnosne ili etničke sukobe i time dovede do ugrožavanja javnog reda ili mira, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.”

50 Članom 15. stav (1) Zakona o radio-televiziji FBiH propisuje se: „RTV FBiH neće emitirati materijal koji svojim sadržajem ili tonom potiče etničku, vjersku ili rasnu mržnju, netrpeljivost ili diskriminaciju prema pojedincima i skupinama ili koji bi, na temelju razumnoga suda, mogao izazvati nasilje, nered i nemire, ili bi mogao poticati na izvršenje kaznenoga djela.”

51 Zakon o sprečavanju nereda na sportskim takmičenjima Hercegovačko-neretvanskog kantona (HNK), „Službene novine HNK”, broj: 3, 22. april 2005. godine.

sportskom objektu transparent ili drugu stvar s obilježjem koje iskazuje ili potiče mržnju ili nasilje” ili „za vrijeme sportskog takmičenja pjeva pjesme ili dobacuje takmičarima ili drugim gledaocima poruke čiji sadržaj iskazuje ili potiče mržnju” kaznit će se za prekršaj novčanom ili zatvorskom kaznom.⁵²

UKRATKO

Usvajanje izmjena i dopuna o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje u krivičnim zakonima RS i Brčko distrikta BiH pozitivan je pomak, jer ove izmjene i dopune značajno doprinose kapacitetu BiH da se efikasno bori protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Ovim izmjenama i dopunama, za koje se očekuje da će biti usvojene i u Federaciji BiH, uvodi se sljedeće:

- Definicija „mržnje” u opći dio krivičnih zakona;
- Kvalifikovani oblici za određena djela gdje je predviđena stroža krivična sankcija ako je djelo počinjeno iz „predrasuda”;
- Uvrštavanje motiviranosti predrasudama kao otežavajuće okolnosti prilikom odmjeravanja kazne za *bilo koje* krivično djelo.

Sve u svemu, ove izmjene i dopune su temeljne, jer one također signaliziraju potencijalnim žrtvama, počiniocima i društvu da će krivična djela počinjena iz mržnje biti shvaćena ozbiljno.⁵³ Usprkos uvođenju takvih izmjena i dopuna u krivične zakone u BiH, još postoji potreba za kreiranjem sudske prakse u vezi sa ovim odredbama.

52 Član 4. Zakona o sprječavanju nereda na sportskim takmičenjima Hercegovačko-neretvanskog kantona, *supra* fusnota 52 i *vidjeti* član 31. Zakona o sprječavanju nereda na sportskim takmičenjima Hercegovačko-neretvanskog kantona, *supra* fusnota 52. Pored toga, ovaj Zakon propisuje da, ako neko počini krivično djelo koje je propisano kao krivično djelo počinjeno iz mržnje u Krivičnom zakonu, takvoj osobi može se zabraniti da prisustvuje takmičenjima u periodu do jedne godine; također, takvoj se osobi može izreći zabrana u trajanju od šest mjeseci do jedne godine ako počini neko nezakonito djelo prije, tokom i nakon takmičenja.

53 *Sprečavanje i reakcija na krivična djela počinjena iz mržnje*, *supra* fusnota 1. Simbolika koju će imati uvođenje zakonodavstva o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje jedan je od važnih razloga zašto to treba učiniti.

III AKTUELNE PREPREKE U EFIKASNOJ BORBI PROTIV KRIVIČNIH DJELA POČINJENIH IZ MRŽNJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Identificiranje vjerodostojnih trendova i razvoja u oblasti krivičnih djela počinjenih iz mržnje problematično je zbog trenutne situacije u vezi sa prijavljivanjem krivičnih djela počinjenih iz mržnje i prikupljanjem podataka u BiH. Međutim, Misija je kroz svoje aktivnosti praćenja uočila pet najvažnijih aspekata procesuiranja i reagiranja na krivična djela počinjena iz mržnje:

- Istraga i krivično gonjenje;
- Krivične sankcije i naknada štete;
- Odgovor zvaničnika i organa lokalne vlasti;
- Prevencija, podrška i uloga civilnog društva;
- Prikupljanje podataka i statističkih podataka.

1. KLJUČNA PITANJA U VEZI SA ISTRAGOM I KRIVIČNIM GONJENJEM U BOSNI I HERCEGOVINI

1.1. *Međunarodni standardi*

Jedan od ključnih međunarodnih standarda koji se odnosi na krivična djela počinjena iz mržnje jeste **obaveza države da efikasno i detaljno istraži krivična djela motivirana mržnjom**. Uz ovu obavezu postoji i s njom povezana obaveza da se osigura da **tužilaštvo prepozna motiviranost predrasudama**.⁵⁴

⁵⁴ Vidjeti: *Opća politička preporuka ECRI-a broj: 1* o borbi protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma, netolerancije i rasne diskriminacije, usvojena 4. oktobra 1996. godine, tačka A, str. 5. U ovoj Preporuci ECRI je propisao da države trebaju „osigurati prioritarno, aktivno i dosljedno procesuiranje rasističkih i ksenofobnih krivičnih djela.“; član 4. Okvirne odluke Vijeća EU-a iz 2008. godine, *supra* fusnota 21, „...države članice će preduzeti potrebne mjere da se rasistički i ksenofobni motivi uzmu u obzir kao otežavajuća okolnost, ili da sud takav motiv može uzeti u razmatranje kod odmjerenja kazne...“;

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) ustanovio je da države potpisnice imaju dužnost da istraže moguće rasne motive i motive iz predrasuda, u skladu sa pozitivnim odredbama koje proističu iz člana 2. (pravo na život) i člana 3. (pravo na slobodu od mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne) EKLJP-a. U predmetu *Nachova i drugi protiv Bugarske*, koji se odnosi na smrt dva građanina Bugarske (oba romskog porijekla), ESLJP je utvrdio da je „zakonska obaveza države potpisnice da istraži moguće rasističke motive prilikom počinjenja djela nasilja” i da to mora provesti na nepristran način.⁵⁵ Zatim, u drugom predmetu, koji se odnosi na smrt osobe romskog porijekla, ESLJP je presudio da je neprihvatljivo da, iako je djelo bilo „najvjerovatnije potaknuto etničkom mržnjom”, istražiteljski tim nije poduzeo nikakve ozbiljne korake da identificira počinioc i da je, osim toga, istraga uzela više vremena nego obično.⁵⁶ U predmetu *Šečić protiv Hrvatske*, ESLJP je podsjetio da, kad istražuju izgrede nasilja, državne vlasti imaju dodatnu dužnost poduzeti razumne korake **kako bi raskrinkale svaki rasistički motiv i utvrdile jesu li u tim događajima mogle ulogu odigrati etnička mržnja ili predrasude.**⁵⁷ Ukoliko ne budu poduzeti ovi dodatni koraci, što znači da država tretira nasilje ili incidente izazvane predrasudama jednako kao i druga obična krivična djela, „država zatvara oči pred specifičnom prirodom djela koja imaju izrazito destruktivan uticaj na temeljna

Angelova i Iliev protiv Bugarske, ESLJP, *supra* fusnota 24, paragraf 115: „...Postupanje sa rasno motivisanim nasiljem i brutalnošću na isti način kao sa slučajevima koji nemaju rasističke konotacije je zatvaranje očiju pred specifičnom prirodom djela koja posebno ugrožavaju osnovna prava.”

- 55 *Nachova i ostali protiv Bugarske*, ESLJP, *supra* fusnota 24, paragraf 160. Veliko vijeće zauzelo je isti stav kao i Vijeće da „...države imaju opću obavezu prema članu 2. Konvencije da provedu efikasnu istragu u slučajevima lišenja slobode. [...] Ta obaveza mora se provesti bez diskriminacije, kako to predviđa član 14. Konvencije [...] [K]ada postoji sumnja da je uzrok nasilja bio rasizam onda je posebno važno da se provede hitna i nezavisna službena istraga, uzimajući u obzir potrebu da se stalno ističe društvena osuda rasizma i etničke mržnje te da se očuva povjerenje manjinskih grupa u sposobnost organa vlasti da ih zaštite od prijetnji rasističkim nasiljem. Ispunjavanje ove obaveze države iz člana 2. Konvencije podrazumijeva da nacionalni pravni sistem mora pokazati svoje kapacitete za primjenu krivičnog zakonodavstva protiv onih koji su ubili drugu osobu, bez obzira na rasno ili etničko porijeklo žrtve (*vidjeti Menson i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.), broj: 47916/99, ECHR 2003-V). [...] [K]ada se vrši istraga nasilnih incidenata a posebno ubistava koje počini policija, državni organi vlasti imaju dodatnu obavezu da preduzmu sve razumne korake da otkriju rasistički motiv i da dokažu da li je etnička mržnja ili predrasuda igrala ulogu u događajima. Propust da se to uradi, te da se rasistički incidenti i brutalnost tretiraju na isti način kao i slučajevi koji nemaju rasistička obilježja, značilo bi zatvaranje očiju pred specifičnom prirodom djela koja imaju izrazito destruktivan uticaj na osnovna prava čovjeka.” Veliko vijeće je dodalo (*vidjeti* paragraf 161) da „obaveza organa vlasti da provedu istragu o postojanju moguće veze između rasizma i nasilja je dio njihove proceduralne obaveze koja proističe iz člana 2. Konvencije, ali se može posmatrati i kao obaveza iz člana 14. Konvencije u vezi sa članom 2. da se osigura uživanje prava na život bez diskriminacije.”
- 56 *Angelova i Iliev protiv Bugarske*, *supra* fusnota 24, paragraf 105: Sud je utvrdio povredu člana 2. da se „provede efikasna, odlučna i ekspeditivna istraga smrti aplikantovog rođaka, te da se nije u obzir uzeo rasni motiv napada, niti potreba da se zadrži povjerenje manjinske grupe u sposobnost organa vlasti da ih zaštite od prijetnji rasnog nasilja.” U paragrafu 116, Sud je također utvrdio povredu člana 14. (načelo nediskriminacije) u vezi sa članom 2., navodeći da je „u potpunosti nedopustivo da vlasti nisu provele ekspeditivnu istragu protiv napadača, niti su im sudile, iako im je bilo poznato da je napad bio izazvan rasnom mržnjom.”
- 57 *Šečić protiv Hrvatske*, *supra* fusnota 17, paragraf 66-69: „Sud je naglasio da državni organi imaju dodatnu obavezu kod provedbe istrage u predmetima nasilja da poduzmu sve razumne korake da otkriju rasistički motiv i da utvrde je li etnička mržnja ili predrasuda možda imala ulogu u događajima. Iстина je da će dokazivanje rasnog motiva u praksi biti vrlo često izuzetno teško. Obaveza tužene države da provede istragu o mogućem rasističkom predznaku nasilja predstavlja obavezu ulaganja maksimalnih napora i nije apsolutna; organi vlasti moraju poduzeti razumne radnje u okolnostima slučaja.” Prava koja su dovedena u pitanje u ovom predmetu su član 3. EKLJP-a (Mučenje, neljudsko i ponižavajuće postupanje), član 8. EKLJP-a (Poštivanje privatnosti), i član 13. EKLJP-a (Pravo na efikasan pravni lijek).

prava čovjeka.”⁵⁸ U predmetu *Milanović protiv Srbije*, iz 2010. godine, Sud je presudio da država, kada provodi istragu o nasilnim incidentima, ima dodatnu obavezu da raskrinka svaki vjerski motiv i utvrdi jesu li u tim događajima mogle ulogu odigrati vjerska mržnja i predrasude.⁵⁹

U ova tri predmeta, ESLJP je također utvrdio da je došlo do kršenja člana 14. (princip nediskriminacije) u vezi sa članom 2. ili članom 3. U predmetu *Angelova i Iliev protiv Bugarske*, ESLJP je presudio da „organi vlasti nisu napravili neophodnu distinkciju od drugih djela koja nisu motivirana rasnim predrasudama, iz čega proističe da je neopravdano postupanje u suprotnosti sa članom 14. Konvencije.”⁶⁰

Ukratko, iako priznaje praktične poteškoće u razotkrivanju motiviranosti predrasudama iza nekog određenog djela, ESLJP je odlučan kada je riječ o obavezi država da sprovedu adekvatnu istragu i krivično gonjenje i daje neke smjernice o tome šta sačinjava adekvatnu istragu o takvim motivima: ona mora biti nepristrana, odlučna i ekspeditivna. ESLJP također ističe faktore ili pokazatelje predrasuda koji se ne smiju ignorirati – naprimjer, u predmetu *Nachova i drugi protiv Bugarske*, navedeno je da „svaki dokaz o rasističkom vrijeđanju od strane policijskih službenika u vezi sa akcijom koja uključuje upotrebu sile protiv osoba koje pripadaju etničkoj ili drugoj manjini je izuzetno relevantan u odnosu na pitanje je li došlo do vršenja nezakonitog nasilja izazvanog mržnjom.”⁶¹

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) proširuje dužnost da se istraže mogući rasni motivi, tako da istraga obuhvati ne samo nasilje nad osobama, nego i nad imovinom.⁶² ECRI ističe da policija treba „detaljno istražiti rasistička djela, i na takav način što će uzeti u obzir rasističke motive u običnim krivičnim djelima.”⁶³ U konkretnoj referenci na BiH, ECRI je, u svom izvještaju iz 2011. godine, istaknuo da su „teška krivična djela počinjena [u BiH] protiv manjinskih povratnika, uključujući ubistva, za koja je motiv ostao nerasvijetljen.”⁶⁴

Osim smjernica ECRI-a, odluke Ministarskog vijeća OSCE-a potiču države članice da „provedu pravovremenu istragu krivičnog djela počinjenog iz mržnje i osiguraju da krivična djela iz mržnje budu priznata i javno osuđena...”⁶⁵ Okvirnom odlukom Evropske unije iz 2008. godine također je naglašeno da svaka država članica mora

58 *Šečić protiv Hrvatske*, supra fusnota 17, paragraf 67.

59 *Milanović protiv Srbije*, ESLJP, 14. decembar 2010. godine, aplikacija broj: 44614/07, paragraf 96-97.

60 *Angelova i Iliev protiv Bugarske*, supra fusnota 24, paragraf 117.

61 *Nachova i ostali protiv Bugarske*, supra fusnota 24, paragraf 164. Sud, osim toga, navodi: „[k]ada se takav dokaz pojavi u istrazi, on mora biti provjeren – i ako bude potvrđen – potrebno je uraditi temeljit pregled svih činjenica, kako bi se otkrio mogući rasistički motiv.”

62 *Vidjeti: Izvještaj ECRI-a o BiH* iz februara 2011. godine, u kojem se daje preporuka (sa posebnim naglaskom na BiH) da se „za sve incidente sa navodnim rasističkim nasiljem, bilo da se radi o napadu na ljude ili imovinu, provede nepristrana, odlučna i ekspeditivna istraga radi privođenja izvršilaca krivičnog djela pravdi. Izvještaj upućuje poziv političkim liderima da prednjače u osuđivanju rasističkog nasilja, svaki put kada se ono desi.”

63 Također *vidjeti* Opću političku preporuku ECRI-a broj 11 o borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije u radu policije, supra fusnota 23.

64 *Izvještaj ECRI-a o BiH*, supra fusnota 22, str. 25.

65 Odluka MV OSCE-a broj 9/09, supra fusnota 5, paragraf 6.

poduzeti neophodne mjere, kako bi osigurala pravovremeno sprovođenje istrage krivičnih djela koja uključuju rasizam i ksenofobiju, i da istraga i krivično gonjenje takvih vrsta djela ne smiju zavisiti o podnošenju prijava ili optužbi od strane svjedoka, nego moraju biti provedene *ex officio* od strane policije i agencija za provođenje zakona.⁶⁶

1.2. *Istraga i krivično gonjenje djela motiviranih predrasudama*

Aktivnosti praćenja Misije pokazale su da postoji niz pitanja u fazi istrage i krivičnog gonjenja krivičnih djela počinjenih iz mržnje i incidenata motiviranih predrasudama, kojima organi vlasti moraju posvetiti daljnju pažnju. U ovom poglavlju obrađuju se dva ključna pitanja: a) neuvrštavanje predrasuda kao motiva u optužnice i b) nedosljednost u primjeni odredaba o „izazivanju mržnje”.

Treba reći da je neuvrštavanje predrasuda kao motiva u optužbe koje podnose tužioci, na neki način povezano sa načinom na koji tužilac vodi istragu ili na koji policija vodi istragu prema uputstvima tužilaštva. Treba naglasiti da su policija i tužilaštvo podjednako odgovorni za pronalaženje i ispitivanje pokazatelja predrasuda u preliminarnoj istrazi i da informacije o takvim saznanjima moraju međusobno razmjenjivati.⁶⁷

Misija je doznala, kroz prikupljanje informacija od policijskih službenika i tužilaca koji prate incidente motivirane predrasudama o određenim nedostacima vezanim za istragu potencijalnih krivičnih djela motiviranih predrasudama: nedostatak temeljitosti policije prilikom sprovođenja istraga i izvještavanja o pokazateljima predrasuda, što za posljedicu ima da tužilac nije obaviješten o takvim pokazateljima, kao i nedovoljne smjernice date od strane tužilaštva policiji da dalje istraže moguće pokazatelje predrasuda. Ove napomene su samo indikativne zbog ograničenog pristupa koji Misija ima istražnim radnjama koje poduzimaju policija i tužilaštvo. Iz sljedećeg primjera vidi se kako su unesene promjene u policijski izvještaj i kako tužilac nije potvrdio postojanje pokazatelja predrasuda:

66 Okvirna odluka Vijeća EU-a iz 2008. godine, *supra* fusnota 21.

67 Za uvid u prava i obaveze tužioca i istražni postupak vidjeti član 35.-37. ZKP BiH; član 45.-47. ZKP FBiH; član 43.-44. ZKP RS; član 35.-37. ZKP BDBiH.

Primjer 1.

Prema inicijalnim zabilješkama policije i izjavama oštećene strane, 2010. godine je mlađi muškarac, Bošnjak, ušao u kuću 81-godišnje žene Srпкиnje u jednoj općini u FBiH sa većinskim bošnjačkim stanovništvom. Selo u kojem je žena živjela nalazi se blizu srpskog povratničkog naselja. Po ulasku u njezinu kuću, optuženi je ženu pretukao. Udarao joj je glavom o zid, udarao je po nogama, vičući: „J*** ti mater, ubiću te... šta ti radiš u Federaciji... j*** ti srpsku mater.“ Policija je podnijela izvještaj tužilaštvu. Međutim, iz razloga nepoznatih Misiji, napravljene su izmjene u krivičnoj prijavi kroz službenu zabilješku, te su događaji opisani na sljedeći način: „Počinilac je došao u kuću oštećene strane i tokom rasprave udario [žrtvu] nekoliko puta, uzrokujući lake tjelesne povrede.“ Nigdje u ovoj naknadnoj zabilješci nisu spomenute uvrede i prijetnje na etničkoj osnovi. Naredbom za sprovođenje istrage tužilaštva ne spominju se elementi u vezi sa etničkom pripadnošću, kao mogući motiv za incident. Na kraju, počinilac je optužen za nanošenje „tjelesne povrede“, izostavljajući motiviranost predrasudama.

Izostavljanje predrasuda kao motiva u optužnicama

Kroz praćenje sudskih postupaka u predmetima, gdje su identificirani jedan ili više pokazatelja predrasuda u opisu incidenta, Misija je uočila da ti pokazatelji predrasuda nisu reflektirani u optužbama koje je iznio tužilac u optužnici. Ovo zapažanje obuhvata niz konkretnih situacija, u kojima su pokazatelji predrasuda izostavljeni iz faze istrage – u nekim predmetima takvi pokazatelji nisu uzeti u obzir, a u drugima jednostavno nisu uvršteni u optužbe. Sljedeći primjeri ilustriraju različite vrste predmeta iz kojih je proisteklo ovo zapažanje.

Primjer 2.

Petnaestogodišnjeg dječaka hrvatske nacionalnosti je, 2009. godine, pretukla grupa maloljetnika, Bošnjaka, dok se na svom biciklu vraćao sa igrališta u jednom selu u FBiH. U svojoj izjavi rekao je da su ga napadači najprije psovali, upućujući mu psovke na etničkoj osnovi, a onda su ga fizički napali sa očiglednom namjerom da mu nanesu povrede. Počinioci su optuženi za nanošenje „teške tjelesne povrede“, bez spominjanja predrasuda kao motiva. Osim toga, činjenični opis krivičnog djela koji je iznio tužilac odnosi se isključivo na način na koji je tjelesna povreda nanesena, a zabilježeno je da se desila „nakon verbalnog sukoba i gurkanja sa oštećenom stranom.“ Nigdje nije spomenut uvredljivi jezik koji je korišten.

Primjer 3.

U FBiH, 2008. godine, muškarac, Hrvat, pod uticajem alkohola, silom je ušao u kuću susjeda Roma. Muškarac je napao trudnu Romkinju koja se pokušala sakriti ispod stola. Optuženi je onda krenuo u drugu prostoriju gdje je fizički napao druge dvije Romkinje, psujući im „cigansku mater“, uključujući i vlasnicu stana, 73-godišnju ženu. Dvoje romske djece od devet i deset godina, također je svjedočilo napadu na njihovu majku i nasilju koje se desilo toga dana. Ta 73-godišnja žena bila je srčani bolesnik i umrla je kasnije toga dana. Tužilaštvo nije kvalificiralo krivično djelo na način da je uzelo u obzir

moguću motiviranost predrasudama. Umjesto toga, optuženi je terećen za „nasilničko ponašanje“. Optuženi je proglašen krivim i izrečena mu je uslovna osuda sa utvrđenom kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci i rokom provjeravanja od dvije godine, na osnovu sklopljenog sporazuma o priznanju krivice. Nakon završetka postupka, tužilac je indicirao Misiji da nije bilo dovoljno dokaza koji bi dokazali nanošenje teške tjelesne ozljede. Prema Krivičnom zakonu FBiH, član o „teškoj tjelesnoj ozljedi“ ima odredbu sa povećanom kaznom kada je krivično djelo počinjeno na rasnoj, nacionalnoj ili vjerskoj osnovi.

Primjer 4.

U RS-u je 2010. godine počinitelj, Srbin, ušao u džamiju u centru grada, popeo se na minaret i mahao srpskom zastavom u jednoj ruci, dok je u drugoj držao Kuran i nož. Za ovo konkretno djelo, optužen je za „narušavanje nepovredivosti stana“, član 170. stav (1) KZ RS. Tužilac nije uvrstio motiviranost predrasudama u optužnicu, usprkos činjenici da je

policija podnijela izvještaj za ovaj incident u skladu sa članom 390. KZ RS – „izazivanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje.“ Tužilac je u optužnici naveo da je svrha počinjenih djela bila privlačenje pažnje javnosti na loše uslove života optuženog. Za „narušavanje nepovredivosti stana“, optuženi je kažnjen kaznom zatvora od dva mjeseca.⁶⁸

68 Optuženom su se na teret stavila još dva krivična djela koje je počinio ranije. Pored člana 170. stav (1) KZ RS, optuženi je proglašen krivim za krađu iz člana 231. stav (1) KZ RS i kažnjen kaznom zatvora u trajanju od pet mjeseci.

Primjer 5.

Nekoliko dana nakon godišnje komemoracije žrtvama rata u istočnoj RS, u julu 2011. godine, grupa od četiri muškarca, Bošnjaka iz FBiH, otišla je u kafić u susjedni grad u istočnoj RS i pozdravili su prisutne sa „Selam alejkum“. Kada je vlasnik kafića, Srbin odgovorio sa „Dobro jutro“, četvorica muškaraca su ga počela vrijeđati i nanositi štetu u kafiću govoreći: „Ovo je Bosna gdje se svi trebaju pozdravljati sa „Selam alejkum“, uzvikujući „Alahu ekber“. Četiri muškarca optužena su za „oštećenje tuđe stvari“ iz člana 249. stav (1) KZ RS. Izjasnili su se krivima i naređeno im je da plate novčanu kaznu od 400 KM. U vrijeme počinjenja djela, ova odredba u KZ RS je već imala dodatni stav, koji pokriva predmete kada su takva djela oštećenja tuđih stvari počinjena „iz mržnje“ – tj. počinjena iz predrasuda, za koja je zapriječena kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Misija je od policijskih službenika koji su radili na sprovođenju istrage u ovom predmetu doznala da im je tužilaštvo naložilo da podnesu prijavu za osnovni oblik krivičnog djela oštećenja tuđe stvari, usprkos pokazateljima predrasuda u ovom predmetu.

Poznato je da u mnogim predmetima može biti veoma teško otkriti i shvatiti razloge koji stoje iza neuvrštavanja predrasuda kao motiva, naročito uzimajući u obzir diskrecijske odluke tužilaca. Kada je tokom procesa praćenja predmeta bilo moguće pitati tužioce za razlog neuvrštavanja predrasuda kao motiva, oni su navodili da često nemaju dovoljno dokaza kako bi se utvrdila motiviranost predrasudama ili da je postojao alternativni motiv koji je umanjivao značaj predrasuda kao motiva, te je za posljednicu imao neuvrštavanje predrasuda kao motiva u optužnicu.

Na osnovu informacija koje je Misija prikupila od policije i tužilaštava, logično je sugerirati da takvo neuvrštavanje predrasuda kao motiva u optužnice može također biti pripisano rasprostranjenom nerazumijevanju koncepta krivičnih djela počinjenih iz mržnje i kako se takva krivična djela mogu prepoznati. Dalje se to može razložiti na nepostojanje i nedovoljnu specijaliziranu obuku i edukaciju o složenosti krivičnih djela i incidenata motiviranih predrasudama. Osim toga, praznine u zakonu također imaju ulogu u ograničavanju policije i tužilaštava da na adekvatan način provedu istragu i uvrste predrasude kao motiv u optužnice.

Drugi razlog za neuvrštavanje motiviranosti predrasudama u konačnu optužnicu može biti zbog činjenice što je, uopćeno govoreći, dokazivanje motiviranosti predrasudama znatno teže i za njega treba puno više vremena nego za dokazivanje sastavnih elemenata običnih krivičnih djela, te se, posljedično, može vidjeti kao demotivacijski faktor za policiju i tužioce. Kroz komunikaciju sa policijom i tužilaštvima, Misija je također uočila da oni često ne shvataju ili ne prepoznaju važnost i uticaj koji utvrđivanje predrasuda kao motiva ima za žrtve i pogođene zajednice.

Nedosljednost u primjeni odredaba pod nazivom „izazivanje mržnje”

Osim toga, tokom aktivnosti praćenja Misije uočeno je da postoji nedosljednost u tumačenju i primjeni odredaba pod nazivom „izazivanje mržnje”. U nekim predmetima, tužiocima su koristili odredbu o „izazivanju mržnje”, a ponekad su ovu odredbu koristili u sticaju sa drugim krivičnim djelima koja nisu povezana sa mržnjom. Razlog za to je vjerovatno nepostojanje kvalifikovanog oblika određenih krivičnih djela u zakonima koji sadrže odredbe o motiviranosti predrasudama. Naprimjer:

Primjer 6.

U Republici Srpskoj je 2008. godine osoba, Bošnjak, rekla drugoj osobi (Srbin) sljedeće: „J*** vam četničku djecu i majku, znamo vas, poklaćemo vas u Potočarima.” Osim toga, optuženi je udario žrtvu u glavu i nastavio ga tući, čak i kada je pao na tlo. Optužen je za „tjelesnu povredu”,

u skladu sa članom 155. stav (1) KZ RS, u sticaju sa djelom „izazivanje mržnje”, u skladu sa članom 390. stav (1) KZ RS, te mu je izrečena uslovna osuda kojom je utvrđena kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca i rok provjeravanja od jedne godine.

Primjer 7.

Tokom sahrane na pravoslavnom groblju u sjeveroistočnom dijelu FBiH, u junu 2011. godine, jedna osoba zaustavila je svoj automobil i kroz prozor dovikivala uvrede na etničkoj osnovi ljudima koji su bili na sahrani. Uskoro se vratio i ponovo vrijeđao prisutne i ispalio nekoliko metaka u zrak. Optužen je za „nezakonito

posjedovanje oružja i eksploziva”, u skladu sa članom 371. KZ FBiH, u sticaju sa odredbom „izazivanje mržnje”, u skladu sa članom 163. stav (2) KZ FBiH. Kroz sporazum o priznanju krivice dogovorena je jedinstvena kazna od jedne godine i tri mjeseca zatvora.

Osim toga, postoji nedosljedna primjena ove odredbe od strane tužilaca, što znači da se u nekim situacijama tužiocima oslanjaju isključivo na „izazivanje mržnje”, a u drugim situacijama, koje su činjenično veoma slične, tužiocima donesu odluku da ne podižu optužnicu na osnovu te odredbe. Tabela u Aneksu IV daje više primjera koji ovo potvrđuju, a tri primjera u donjem dijelu teksta ilustriraju ovo zapažanje:

Primjer 8.

U Republici Srpskoj, osobe (Srbi) napale su, vrijeđale i prijetile grupi od tri osobe (Bošnjaci), koje su prolazile pored kafića u RS, gdje su optuženi sjedili. Uvrede su bile zasnovane na etničkoj pripadnosti i uključivale su psovke kao što su: „J*** ti tursku majku!“, „Trebava vas poklati!“ i „Gotovo je za vas u ovom gradu!“ Kada su žrtve počele bježati, optuženi su potrčali za njima bacajući kamenje

na njih. Optuženi su uhvatili jednu osobu, ženu, i fizički je napali. Oni su 2006. godine optuženi za „izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti“, u skladu sa članom 390. stav (2) KZ RS, sada član 294a, odredbom koja je propisivala kaznu zatvora od šest mjeseci do pet godina. Osuđeni su na kaznu zatvora od 6 mjeseci, uslovno 18 mjeseci.

Primjer 9.

Mladić (Hrvat) je, u decembru 2011. godine ušao u dvorište džamije i zapalio zastavu Islamske zajednice. Incident se desio dan nakon što su božićne jaslje zapaljene u istom gradu – u vrijeme izrade izvještaja, u vezi sa ovim incidentom vodila se istraga protiv tri osobe (Bošnjaci). Osoba je optužena za „izazivanje mržnje“, u skladu sa članom 163. stav

(1) KZ FBiH. Potpisan je sporazum o priznanju krivice, a izrečena mu je uslovna osuda sa utvrđenom kaznom od sedam mjeseci zatvora i rokom provjeravanja od dvije godine. Optuženom je također naloženo da nadoknadi štetu u iznosu od 200 KM oštećenoj strani, Islamskoj zajednici u Stocu.

Primjer 10.

U Brčkom su 2006. godine dvojica optuženih prišla žrtvama u dva navrata i fizički ih napala. Na osnovu izjava uzetih tokom istrage, optuženi su ih, dok su ih tukli, vrijeđali na etničkoj osnovi i govorili im da „ih sve treba pobiti“. Iako se ovo desilo 2006. godine, optužnica je protiv optuženih

podignuta tek 2008. godine za krivično djelo „nasilničko ponašanje“, u skladu sa članom 356. stav (2) KZ BDBiH, sa zapriječenom kaznom od šest mjeseci do pet godina. Na osnovu sklopljenog sporazuma o priznanju krivice, izrečena je kazna od 30 dana zatvora.

Predmeti navedeni u gornjem dijelu teksta jasni su primjeri situacija u kojima je došlo do fizičkog napada, oštećenja imovine i verbalnog napada počinjenog iz predrasuda. Međutim, u prva dva primjera (primjeri 8. i 9.), počinioci su optuženi isključivo za „izazivanje mržnje”, za razliku od trećeg primjera (primjer 10.) gdje su počinioci optuženi isključivo za „nasilničko ponašanje”, bez spomena očigledne motiviranosti predrasudama, prilikom izricanja krivične sankcije. U drugim predmetima, kao što je prikazano u primjerima u donjem dijelu teksta, uključujući uvredljive oblike govora, odredba o „izazivanju mržnje” se ne koristi, ponekad zato što se djelo kvalificira kao prekršaj.

Primjer 11.

U istočnom dijelu RS-a u 2011. godini, dva dana nakon početka Ramazana, mladić (Srbin) je sprejom crvene boje nacrtao „4S”⁶⁹ na zidove kuća, koje pripadaju povratnicima (Bošnjaci) u malom i izoliranom naselju, kao i sljedeću rečenicu na prilaznoj cesti do povratničke kuće: „Svi oni koji nešto vrijede, sada sjede u Hagu.” Mladić je optužen za prekršaj u skladu sa članom 7. Zakona o javnom redu i miru RS („svađa, vika, vriska i nepristojno ponašanje). Optuženi je priznao počinjenje tih djela i sud je izrekao opomenu.

Nepostojanje zauzetih stavova na sudovima u vezi s ovim odredbama, rezultiralo je da su one korištene kao rezervna opcija za predmete krivičnih djela počinjenih iz mržnje i da su primijenjene u situacijama za koje ih zakonodavac, vjerovatno, nije prvobitno namijenio. Za nadati se da će u svjetlu izmjena i dopuna, koje propisuju više opcija za krivično gonjenje incidenata motiviranih predrasudama, doći do smanjenja ovih nedosljednosti. Daljnja stručna diskusija o tumačenju ovih odredaba i njihovoj primjeni bi bila poželjna. U skladu s tim, bilo bi korisno da baza podataka Visokog sudskeg i tužilačkog vijeća BiH (VSTV) obuhvata i detaljnu i ažuriranu bazu krivičnih djela počinjenih iz mržnje i incidenata počinjenih iz predrasuda.

69 Na ćirilničnom pismu „4S” („4C”) predstavlja srednjovjekovni srpski slogan „Samo sloga Srbina spašava” kojim se isticala potreba srpskog naroda za ujedinjenjem radi sačuvanja baštine i nacionalnosti. U BiH ga Bošnjaci i Hrvati doživljavaju u negativnom kontekstu kao srpski nacionalistički simbol.

UKRATKO

Najvažnija zapažanja Misije u vezi sa pristupom policije i tužilaštava predmetima vezanim za predrasude često su međusobno povezana, ali uopćeno govoreći, može ih se sažeti na sljedeći način:

- a. Nedovoljno utvrđivanje, istraživanje i pravilno prijavljivanje pokazatelja predrasuda od strane policije;
- b. Problemi u vezi sa komunikacijom i saradnjom između policije i tužilaštava – uključujući i to što policija ne skrene uvijek pažnju tužioca na pokazatelje predrasuda i nedovoljne smjernice tužilaštva za sprovođenje istrage takvih pokazatelja;
- c. Neuvrštavanje motiviranosti predrasudama u optužnice;
- d. Nedosljedna primjena odredbe „izazivanje mržnje“.

Ova zapažanja otvaraju pitanja o tome poštuju li se dosljedno standardi ESLJP-a o istrazi i krivičnom gonjenju incidenata počinjenih iz mržnje i zahtijevaju daljnju akciju od strane relevantnih organa policijskih i pravosudnih vlasti.

2. IZRICANJE KRIVIČNIH SANKCIJA

2.1. Međunarodni standardi

Međunarodni standardi i smjernice upućuju države članice da propišu krivične sankcije koje su srazmjerne i **proporcionalne težini krivičnog djela**. OSCE je oslovio pitanje srazmjernog kažnjavanja i povećanja kazni u Odluci Ministarskog vijeća, određujući da države članice moraju „usvojiti, tamo gdje je to primjereno, konkretne, prilagođene zakone za borbu protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje propisujući efikasne krivične sankcije koje će uzimati u obzir težinu ovakvih krivičnih djela.”⁷⁰ Ovaj standard se detaljnije razrađuje u Okvirnoj odluci Vijeća EU-a. Osim obavezivanja svake države članice da poduzme neophodne mjere da se osigura da se ponašanje motivirano rasizmom ili predrasudama kazni efikasnom, razmjernom i odvraćajućom kaznom, u Odluci se, također, određuje da za ova krivična djela moraju biti zapriječene kazne od jedne do tri godine zatvora.⁷¹ Uz specifične vrste ponašanja navedene u ovoj Odluci, također se određuje da se za svako drugo djelo „rasistička ili ksenofobna” motivacija mora uzeti u obzir kao otežavajuća okolnost ili uzeti u razmatranje prilikom izricanja krivične sankcije.

Osim razmjerne, efikasne i odvraćajuće krivične sankcije, međunarodni standardi utvrđuju i pravo žrtava ovakvih krivičnih djela na reparacije za nanesenu štetu – uključujući i materijalnu i nematerijalnu štetu.⁷² Općenito govoreći, *Međunarodna konvencija o uklanjanju svih vrsta rasizma i diskriminacije* (Konvencija) određuje obavezu država članica da osiguraju „efikasnu zaštitu i pravne lijekove (...) za sve oblike rasne diskriminacije, pravednu i adekvatnu reparaciju ili zadovoljenje za svaku štetu pretrpljenu kao rezultat takve diskriminacije.”⁷³ Ove obaveze su potvrđene i preporukama ECRI-ja.⁷⁴

70 Odluka MV OSCE-a broj 9/09, *supra* fusnota 5.

71 Okvirna odluka Vijeća EU-a iz 2008., *supra* fusnota 21, član 3. Odlukom se u članu 1. i 2. nabrajaju djela iz njenog opsega.

72 Vidjeti: Generalna skupština UN-a, *Deklaracija o temeljnim načelima pravde za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe ovlaštenja*, 29. novembar iz 1985., A/RES/40/34; Preporuka Komiteta ministara VE broj: R (85) 11 o položaju žrtve unutar krivičnog zakonodavstva, 28. juni 1985.; i Okvirna odluka Vijeća EU 2001/220/JHA o položaju žrtve u krivičnom postupku.

73 Član 6. *Konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije*, *supra* fusnota 14.

74 Opća preporuka ECRI-a broj 1, *supra* fusnota 55, u kojoj se navodi da države potpisnice moraju krivičnim, parničnim ili upravnim zakonodavstvom staviti na raspolaganje adekvatna pravna sredstva žrtvama diskriminacije radi osiguravanja novčane ili druge vrste kompenzacije.

2.2. Izricanje krivičnih sankcija za krivična djela počinjena iz mržnje u Bosni i Hercegovini

U ovom poglavlju koriste se predmeti iz Programa za praćenje sudskih postupaka Misije koja, kao što je ranije spomenuto, uključuju predmete prije 2008. godine koji su praćeni kao dio Programa praćenja koji se odnosio na nasilje povezano sa povratkom.⁷⁵ Pregled krivičnih postupaka koje je Misija pratila u predmetima sa pokazateljima predrasuda i izrečene pravomoćne krivične sankcije mogu se naći u Aneksu IV.

a. Vrste krivičnih sankcija

Krivični zakoni propisuju kaznu zatvora ili novčanu kaznu za krivična djela počinjena iz mržnje. Praćenje sudskih postupaka koje je provela Misija ukazuje da su osobe osuđene za krivična djela počinjena iz mržnje u BiH često kažnjena uslovno i novčanom kaznom za počinjenje takvih djela.⁷⁶ KZ BiH propisuje da prilikom donošenja odluke o izricanju uslovne kazne, sud mora uzeti u obzir svrhu uslovne kazne, ličnost i raniji život počinioca, njegovo ponašanje nakon počinjenja djela, te stepen krivične odgovornosti.⁷⁷ Slične odredbe postoje i u krivičnim zakonima entiteta i Brčko distrikta BiH.⁷⁸

Problem koji je uočen u vezi sa zatvorskim kaznama propisanim u odredbama pod nazivom „izazivanje mržnje” je neusklađenost zakona u pogledu raspona kazni propisanih za ova djela. To zapravo znači da krivične sankcije variraju od jednog krivičnog zakona do drugog i da nema dosljednosti.⁷⁹ Generalno govoreći, raspon krivičnih kazni propisan za ova djela kreće se između najmanje tri mjeseca do najviše deset godina.⁸⁰

b. Nепрепозпаванје предрасуда као мотива приликом изрицања кривичне санкције

Krivične sankcije koje se izriču u predmetima očiglednih krivičnih djela počinjenih iz mržnje i u kojima se ne priznaje motiviranost predrasadama naizgled su nesrazmjerne sa težinom krivičnog djela. Teško je, naravno, odrediti proporcionalnost krivične sankcije u predmetima u kojima postoje pokazatelji predrasuda, a oni nisu bili prepoznati na pravilan način od strane tužilaštva ili suda. Ipak, tamo gdje ti pokazatelji

⁷⁵ Vidjeti: poglavlje I, u dijelu Metodologija praćenja i kontekst.

⁷⁶ Član 58. KZ BiH: „Svrha uvjetne osude je da se učinitelju krivičnog djela uputi upozorenje uz prijetnju kaznom (uvjetna osuda) kojim se omogućava ostvarenje svrhe krivičnopravnih sankcija izricanjem kazne bez njezinog izvršenja, kad izvršenje kazne nije nužno radi krivičnopravne zaštite.”

⁷⁷ Član 59. KZ BiH.

⁷⁸ Član 62. KZ FBiH, član 47. KZ RS, član 61. KZ BDBiH.

⁷⁹ Vidjeti Aneks II.

⁸⁰ Član 145a stav (1) KZ BiH propisuje kaznu zatvora od 3 mjeseca do 3 godine; član 294a stav (1) KZ RS propisuje do dvije godine; član 160. stav (1) KZ BDBiH propisuje kaznu zatvora od 1 do 5 godina; a član 163. stav (1) i stav (3) KZ FBiH do 3, odnosno do 10 godina. Krivični zakon BiH i KZ FBiH predviđaju i kvalifikovani oblik tako da je u oba zakona ako je „izazivanje mržnje” počinila osoba koja ima položaj ili ovlaštenja propisana stroža kazna zatvora, od 1 do 10 godina. Još jedan kvalifikovani oblik koji predviđa strože kažnjavanje je prisutnost sljedećih elemenata – prisila, zlostavljanje, ugrožavanje sigurnosti, izlaganje poruzi narodnosnih, etničkih ili vjerskih simbola ili skrnavljenje grobova. Raspon kazne propisane za ova krivična djela je od 6 mjeseci do 5 godina u RS i BDBiH i od 1 do 8 godina u FBiH. Još jedan kvalifikovani oblik „izazivanja mržnje” je nastanak nereda, nasilja ili „teških posljedica” za zajednički život ljudi. U takvim slučajevima KZ BDBiH i KZ RS propisuju kaznu zatvora od 1 do 8 godina, a KZ FBiH od 1 do 10 godina.

postoje, i gdje su dokazani, isključivanjem predrasuda kao motiva u fazi izricanja krivične sankcije, sud umanjuje ozbiljnost i efekat krivičnih djela počinjenih iz mržnje koju ona imaju na žrtvu i širu zajednicu. Također treba istaknuti da krivična djela često uzrokuju veću štetu od običnih krivičnih djela, jer „neposredna žrtva može imati veće psihološke posljedice i povećan osjećaj ugroženosti zato što nije u mogućnosti da promijeni onu karakteristiku zbog koje je postala žrtva.”⁸¹

Prema saznanjima prikupljenim kroz aktivnosti praćenja Misije, stare odredbe u vezi sa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje u krivičnim zakonima RS i BDBiH bile su dovoljne da se postigne efikasno krivično gonjenje i kažnjavanje incidenata motiviranih mržnjom. Nove promjene uvedene u krivično zakonodavstvo u RS i BDBiH unaprijedile su pravnu osnovu omogućavajući efikasnije krivično gonjenje i sankcioniranje krivičnih djela počinjenih iz predrasuda.⁸² Kao što je navedeno u gornjem dijelu teksta, ti krivični zakoni sada propisuju detaljne definicije mržnje kao motiva i također izričito obavezuju sudove da taj motiv uzmu u obzir kao otežavajuću okolnost prilikom određivanja krivične sankcije za svako krivično djelo. Tim izmjenama i dopunama uvodi se i niz kvalifikovanih oblika krivičnih djela zasnovanih na predrasudama. Tabela sa povećanim kaznama zasnovanim na motiviranosti predrasudama, u skladu sa zakonskim okvirom izmijenjenim i dopunjenim 2010. godine nalazi se u Aneksu III.

KZ FBiH nije izmijenjen i dopunjen u skladu sa međunarodnim standardima, za razliku od krivičnih zakona RS i BDBiH, što postavlja pitanje o efikasnosti odgovarajućih krivičnih sankcija. Naprimjer, krivično zakonodavstvo FBiH ne propisuje da se predrasude na osnovu seksualne orijentacije uzmu u obzir kao otežavajuća okolnost u predmetu kakav se nalazi u primjeru ispod:

Primjer 1.

Tokom otvaranja izložbe na *Queer festivalu*, 24. septembra 2008. godine, grupa od oko 70 prosvjednika okupila se ispred Akademije likovnih umjetnosti u Sarajevu i na nasilan način prekinula događaj izvikujući uvrede i bacajući kamenje na posjetioce. Usprkos većoj prisutnosti policije i angažmanu privatne zaštitarske agencije, osam osoba je zadobilo povrede. Značajno je da su se neki od napada desili u susjednim ulicama ili u naseljima koja su i po nekoliko kilometara udaljena od same Akademije. Osam osoba je privedeno. Jedan osamnaestogodišnji muškarac, kojeg su svjedoci vidjeli kako napada dva novinara, optužen je za „nasilničko ponašanje”, u skladu sa

članom 362. stav (1) KZ FBiH, u vezi sa „sprečavanjem službene osobe u vršenju službene radnje”, u skladu sa članom 358. KZ FBiH. Optuženi je sklopio sporazum o priznanju krivice i osuđen je na jednu godinu zatvora, uslovno dvije godine. Drugi devetnaestogodišnjak je također optužen za „nasilničko ponašanje”, u skladu sa članom 362. stav (1) KZ FBiH za nanošenje lakih tjelesnih ozljeda jednoj osobi i oštećenje vozila. Ovaj optuženi je proglašen krivim i izrečena mu je uslovna osuda sa utvrđenom kaznom zatvora od pet mjeseci, sa rokom provjeravanja od dvije godine. Ni u jednom slučaju u optužnicama nije uvrštena predrasuda kao motiv.

81 *Praktični vodič za zakone o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, supra fusnota 13, str. 20.*

82 *Vidjeti: poglavlje II.*

U predmetu kao što je navedeni u primjeru iznad, motiviranost predrasudama se mogla navesti u obrazloženju predrasude, jer svi krivični zakoni u BiH navode „motive za počinjenje krivičnog djela” kao jednu od okolnosti koja utiče na visinu kazne. Međutim, motiviranost predrasudama rijetko se razmatra u sudovima u kontekstu otežavajućih okolnosti. Iako krivični zakoni ne daju eksplicitno različite motive koji se mogu uzeti u obzir, u Komentarima na krivične zakone⁸³ ističe se „mržnja i osveta” kao otežavajuća okolnost, koju treba uzeti u obzir u procesu određivanja krivične sankcije.⁸⁴

Osim toga, u Komentarima se navodi da kada sudovi odluče da izreknu kaznu koja je ispod zakonskog minimuma, moraju također uzeti u obzir predrasudu, kao motiv za počinjenje djela prilikom utvrđivanja postoje li „naročito olakšavajuće okolnosti” koje omogućavaju blažu krivičnu sankciju.⁸⁵ Naprimjer, motiviranost predrasudama nije uzeta u obzir u sljedećem predmetu:

Primjer 2.

Osoba (Hrvat) je 2006. godine nacionalne, rasne i vjerske mržnje, bacila ručnu bombu iz vozila u pokretu, kojim je upravljala druga osoba, također Hrvat. Incident se desio u malom gradu u FBiH na području sa hrvatskom većinom i malom povratničkom bošnjačkom zajednicom. Ručna bomba je eksplodirala u dvorištu gradske džamije i oštetila imamovu kuću, kao i prozore stambenih zgrada preko puta ulice, te jedno vozilo, u vlasništvu Bošnjaka. Oba optužena teretila su se za „izazivanje razdora i netrpeljivosti” u skladu sa članom 163. stav (2) KZ FBiH i osuđena su na osam mjeseci zatvora, iako je propisani raspon krivičnih sankcija od jedne do osam godina. Sudsko vijeće obrazložilo je ublažavanje kazne za oba optužena obrazlažući da su okolnosti, u cjelini, naročito olakšavajuće. Te okolnosti obuhvatale su činjenicu da su optuženi mladi, bez prethodnih osuda, da imaju malo sredstava za život, te da su nezaposleni.

83 *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u BiH, supra* fusnota 40, str. 274.

84 Ovdje je bitno naglasiti razliku između „mržnje” kao emocionalnog osjećaja prema određenoj osobi, i „mržnje” kao predrasude prema pripadnicima određene grupe. Tema ovog izvještaja je ovaj drugi pojam „mržnje”.

85 Mogućnost izricanja kazne zatvora ispod zakonskog minimuma je dozvoljena kada sud utvrdi postojanje osobito olakšavajućih okolnosti koje ukazuju da svrha kažnjavanja može biti postignuta i blažom kaznom (*vidjeti*: član 49. KZ BiH; član 50. KZ FBiH; član 38. KZ RS; i član 50. KZ BDBiH). Uzimanje u obzir pobude kod učinjenja krivičnog djela, kada se izriče blaža kazna propisano je u članu 48. KZ BiH; članu 49. KZ FBiH; članu 37. KZ RS; i članu 49. KZ BDBiH.

U predmetu iz ovog primjera, sud je pokušao obrazložiti razloge za izricanje blaže kazne od one propisane Krivičnim zakonom, ali nije uzeo u obzir, niti odvagao moguću motiviranost predrasudama prilikom počinjenja ovog ozbiljnog djela, niti štetu, opasnost i uticaj koji je djelo imalo na zaštićene objekte i oštećene strane donoseći takvu odluku.⁸⁶

Općenito govoreći, drugi način na koji sud može osigurati da se predrasude kao motiv u datom krivičnom djelu uzmu u obzir prilikom izricanja krivične sankcije je prekvalifikacija djela, kada je to moguće učiniti na primjeren način, što će rezultirati u povećanju kazne. Zakoni o krivičnom postupku omogućavaju da sudija djelo drugačije pravno ocijeni, odnosno, da osudi počinioaca za krivično djelo različito od onog sadržanog u optužnici formuliranoj od strane tužilaštva. Sud nije vezan za pravnu kvalifikaciju krivičnog djela koju postavi tužilac u optužnici, ali je, međutim, vezan za činjenično stanje i opis naveden u prvobitnoj ili, na glavnom pretresu izmijenjenoj optužnici, na osnovu dokaza iznesenih na glavnom pretresu.⁸⁷

c. Nedosuđivanje naknade štete

Svi zakoni o krivičnom postupku u BiH omogućavaju onima koji su pretrpili štetu kao rezultat datog krivičnog djela da traže naknadu štete u toku krivičnog postupka – uključujući i materijalnu i nematerijalnu štetu, kao što je duševna bol.⁸⁸ Međutim, rezultati praćenja predmeta pokazali su da se ova opcija u praksi rijetko koristi.⁸⁹ Ovo je najviše zato što oštećene strane nisu na pravilan način i u skladu sa zakonom upoznate sa pravom da mogu koristiti tu mogućnost za vrijeme krivičnog postupka i zato što tužilaštva i sudovi zauzimaju stav da bi prikupljanje potrebnih dokaza i rješavanje imovinskopravnih zahtjeva za vrijeme krivičnog postupka znatno produžilo postupak.

86 *Vidjeti: Opća pravila za odmjerenje kazne* - član 49. KZ FBiH koji propisuje: „(1) Sud će učinitelju krivičnog djela odmjeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to krivično djelo imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivice, **pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra**, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinitelja, njegove osobne prilike i njegovo ponašanje nakon učinjenog krivičnog djela, te druge okolnosti koje se odnose na osobu učinitelja.“ (masna boja dodana)

87 Član 280. Zakona o krivičnom postupku BiH (Vežanost presude za optužbu). Član 280. stav (1): „Presuda se može odnositi samo na osobu koja je optužena i samo na djelo koje je predmet optužbe sadržane u potvrđenoj, odnosno na glavnom pretresu izmijenjenoj optužnici. (2) *Sud nije vezan za prijedloge Tužioca u pogledu pravne ocjene djela.*“ (kurziv dodan). *Vidjeti* slične odredbe u članu 295. ZKP FBiH; članu 294. ZKP RS i članu 280. BDBiH.

88 Glava XVII član 193.-204. ZKP BiH; Glava XVII član 207.-218. ZKP FBiH; Glava XIV član 103.-114. ZKP RS; Glava XVII član 193.-204. ZKP BDBiH.

89 Radi olakšavanja postupka ostvarivanja naknade štete oštećenim Misija je objavila letak pod nazivom: *Žrtva ste ili svjedok krivičnog djela? Upoznajte se sa vašim pravima i obavezama* koji žrtvama i svjedocima u krivičnom postupku pruža ključne informacije o njihovim pravima, te formular koji oštećeni može ispuniti radi podnošenja imovinskopravnog zahtjeva.

Letak je dostupan na: http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010122712570728eng.pdf, a formular na: http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010122713020999eng.pdf

Zbog toga, Misija ima malo podataka o vrsti kompenzacija dosuđenih oštećenim stranama za štetu pretrpljenu kao rezultat krivičnog djela počinjenog iz predrasuda. Misija je zabilježila samo dva predmeta u kojima je dosuđena kompenzacija (oba u BDBiH). Jedan od njih opisan je u primjeru ispod:

Primjer 3.

U predmetu u BDBiH u kojemu su počinio ci zapisanje grafita uvredljivog sadržaja na javnim zgradama osuđeni u sticaju za „oštećenje tuđe stvari”, u skladu sa članom 287. stav (2) KZ BDBiH i za „izazivanje nacionalne mržnje”, u skladu sa članom 160. stav (2) KZ BDBiH. Kažnjeni su kaznom zatvora od tri mjeseca i 15 dana i četiri mjeseca i 15 dana. Naloženo im je da plate 5.317 KM kao naknadu Vladi BDBiH za obnovu fasada.

Dosuđivanje naknade štete je od naročite važnosti u predmetima krivičnih djela počinjenih iz mržnje, jer šalje jasnu poruku da organi lokalne vlasti neće tolerirati niti zanemarivati ispoljavanje predrasuda, te tako ponovo uspostavlja osjećaj sigurnosti u zajednici.

UKRATKO

- Uopćeno govoreći, krivične sankcije za krivična djela počinjena iz mržnje trebaju biti strože nego za ista djela počinjena u njihovim osnovnim oblicima (npr. bez predrasuda kao motiva ili drugih otežavajućih okolnosti), kako bi se osiguralo da postoji pravedna i pravična zadovoljština za pretrpljenu štetu i da bi se postigao odvratajući efekat. Postoji zabrinutost zbog proporcionalnosti i efikasnosti krivičnih sankcija izrečenih za krivična djela počinjena iz mržnje u BiH, većinom zbog nepostojanja ili nedovoljne primjene odgovarajućih zakona.
- Nerazmatranje dosuđivanja naknade štete u većini predmeta praćenih krivičnih djela počinjenih iz mržnje je zabrinjavajuće. Eksplicitno pozivanje na predrasude kao motiv za počinjenje krivičnog djela i dosuđivanje naknade za štetu važni su načini za eksplicitno prepoznavanje pravog karaktera, ozbiljnosti i težine djela i davanja značaja iskustvu pojedinačne žrtve i pogođene zajednice.

3. ODGOVOR ZVANIČNIKA I ORGANA LOKALNE VLASTI

Primjeren odgovor i osuda organa lokalne vlasti i vladinih zvaničnika je ključna komponenta u efikasnoj borbi protiv incidenata motiviranih mržnjom. Izostanak javne osude ili raspirujuća reakcija onih čije odgovorne uloge prešutno šalju poruku da su takva krivična djela prihvatljiva i beznačajna. Nasuprot tome, odlučan i odgovarajući odgovor zvaničnika šalje poruku podrške pojedinačnim žrtvama i pogođenim zajednicama, te jača osjećaj sigurnosti javnosti u BiH.

3.1. *Međunarodni standardi*

Standardi OSCE-a pozivaju države članice i njihove relevantne organe vlasti da javno osude krivična djela počinjena iz mržnje.⁹⁰ U jednoj od odluka Ministarskog vijeća OSCE-a navodi se da države članice trebaju osigurati da zvaničnici, na odgovarajućem nivou, dosljedno i nedvosmisleno osude djela i ispoljavanja mržnje, posebno u političkom rakursu.⁹¹ Drugom Odlukom Ministarskog vijeća OSCE-a pozivaju se politički predstavnici, uključujući i parlamentarce, da neprekidno ulažu napore i da odlučno odbace i osude ispoljavanje rasizma, ksenofobije, antisemitizma, diskriminacije i netolerancije, ispoljavanje ekstremizma povezana sa agresivnim nacionalizmom i neonacizmom, ujedno poštujući slobodu izražavanja.⁹²

Cilj javnog osuđivanja incidenata počinjenih iz predrasuda je prevencija i ograničavanje mogućih širih posljedica takvih incidenata. Usmeni odgovor popraćen jednostranom retorikom ili diskusijom o tome „ko je prvi počeo” nije adekvatna osuda. Odgovorom se treba staviti naglasak na osudu datog djela i svakog drugog djela ili incidenta slične prirode, i treba se naglasiti jednakost građana, bez obzira na njihovu nacionalnost, etnicitet, seksualnu orijentaciju, društveni status ili bilo koju drugu karakteristiku. Zato odgovor na krivična djela počinjena iz mržnje ne smije biti ugrožen podrškom jedne grupe ljudi ili jedne osobe protiv druge osobe, nego treba biti dat na objektivnan način osuđujući sva djela potaknuta mržnjom.

Osim toga, organi lokalne vlasti pozivaju se da izrade dosljednu strategiju i praksu za borbu protiv mogućih ispoljavanja netolerancije. Postoje brojne dobre prakse i veoma konkretni koraci, koje organi vlasti mogu provesti. To, naprimjer, može biti: uklanjanje uvredljivih grafiti, promoviranje školskih projekata kroz koje će se učenici educirati o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, te kreiranje vijeća partnerstva u zajednici, kako bi se omogućilo predstavnicima općinskih vlasti i agencija za provođenje zakona

90 *Vidjeti:* Odluku MV OSCE-a broj: 9/09, *supra* fusnota 5. Također, *vidjeti:* Odluku MV OSCE-a broj: 4/03, *supra* fusnota 26: „Javno osuditi, na odgovarajućem nivou i na odgovarajući način, nasilništvo motivirano diskriminacijom i netolerancijom” i Odluku MV OSCE-a broj: 12/04, *supra* fusnota 26: „Boriti se protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje...i na odgovarajući način javno osuditi takva krivična djela, kada se ona dese.”

91 Odluka MV OSCE-a broj 10/05, *supra* fusnota 26.

92 Odluka MV OSCE-a broj 10/07, *supra* fusnota 26, paragraf 1.

da se sastanu sa predstavnicima civilnog društva i vjerskih zajednica u svrhu razmjene informacija i potencijalnih problema.⁹³

3.2. Primjeri javnih osuda krivičnih djela počinjenih iz mržnje

U zadnje dvije godine, Misija je uočila adekvatniju osudu organa vlasti krivičnih djela počinjenih iz mržnje i incidenata počinjenih iz predrasuda u odnosu na vrijeme kada je Misija počela pratiti ovakvu vrstu incidenata. Vrijedno je istaknuti da je ovaj trend uočen na osnovu reakcija sa kojima je Misija upoznata, te zato nije moguće govoriti o tom povećanju u apsolutnom ili statističkom smislu. Ispod su data dva primjera odgovarajuće javne osude organa lokalnih vlasti:

Primjer 1.

Nepoznate osobe su, u julu 2010. godine, oštetile pravoslavnu crkvu u Novom Sarajevu razbivši nekoliko svjetiljki i pločica koje su se nalazile izvan crkve, zbog rekonstrukcije krova. Osim što je obećao pomoć za popravku štete i što je tražio od policijskih i pravosudnih organa vlasti da ulože najveće napore u pronalaženju počinitelja, gradonačelnik je osudio incident govoreći da je posvećen zaštiti „ljudskih prava i sloboda svih građana Sarajeva, i da vjeruje da napadi na kuće molitve i mira u ovom gradu, bez obzira na vjersku ili etničku pripadnost, nikada neće naći plodno tlo.“ Ova izjava za medije objavljena je na web stranici Grada Sarajeva, kao i u različitim dnevnim novinama.

Primjer 2.

Na kući u Banjoj Luci, u augustu 2009. godine, pojavili su se grafiti sa sljedećim sadržajem: „Murija, poturice, židovske, krvave“ i „Hrvatsku decu na kolac“. Gradska uprava Banje Luke osudila je grafite i objavila sljedeću izjavu na svojoj web stranici: „Takvi ružni incidenti ne odražavaju stvarnu sliku Banje Luke, a počinioci ovog djela zasigurno nisu svjesni štete koju nanose. Banja Luka je otvoren grad, u kojem su svi građani jednaki, bez obzira na njihovu nacionalnost, rasu ili spol. Gradska uprava Banje Luke želi iskoristiti ovu priliku da traži od centra bezbjednosti da poduzme sve mjere koje su im na raspolaganju kako bi pronašli počinioc ovog djela.“

Misija je, također, uočila da se *Bezbjednosni forumi* u RS i *Bezbjednosna vijeća* u FBiH u nekim općinama koriste za oslovljavanje krivičnih djela i incidenata počinjenih iz mržnje. Ova tijela ustanovljena su u nekim općinama u BiH kako bi okupila predstavnike lokalne policije, gradonačelnike, općinske službenike, manjinske i vjerske vođe i predstavnike građanskog društva kako bi raspravljali o najvećim

⁹³ *Priručnik o razumijevanju krivičnih djela počinjenih iz mržnje, supra* fusnota 2, str. 12-13. Kao primjer pokrenutih inicijativa u SAD-u vidjeti glavu 5 „Drugi vidovi reakcije na krivična djela počinjena iz mržnje“ *Vodiča o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje za donosioc političkih odluka* (1997., Washington DC) Ureda za pravosudne programe Ministarstva pravde SAD-a.

sigurnosnim problemima u njihovoj općini.⁹⁴ Misija je 2011. godine započela sa aktivnostima predstavljanja koncepta o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje u okviru Bezbjednosnih foruma i vijeća u cijeloj BiH, s ciljem izgradnje kapaciteta i kreiranja koordiniranih i adekvatnih odgovora na krivična djela počinjena iz mržnje na općinskom nivou. Tokom ovih prezentacija prisutnima se dijelila i brošura: *Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu*.⁹⁵ Do sada je bilo nekoliko primjera o tome kako su *Bezbjednosni forumi* na odgovarajući način osudili i poduzeli korake za borbu protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje, kao naprimjer:

Primjer 3.

Prema rezultatima praćenja Misije, bilo je nekoliko prijavljenih slučajeva napada na džamije u RS. Do 2010. godine, primijećeno je da organi lokalne vlasti nisu javno osuđivali ove incidente. Međutim, u oktobru 2010. godine, lokalni *Bezbjednosni forum* osudio je razbijanje prozora na gradskoj džamiji, što je bio treći takav napad u kratkom vremenskom periodu, te pozvali policiju da uloži

veće napore u sprovođenje istrage svih sličnih napada. Ova osuda je uslijedila nakon zahtjeva mjesnog imama da Forum uvrsti razmatranje ovih napada u svoj program rada. Osim osude Foruma, poduzete su i dodatne pozitivne mjere organiziranjem i postavljanjem nadzornih kamera u blizini džamije u svrhu povećane sigurnosti.

Ovi *Bezbjednosni forumi*, odnosno vijeća imaju potencijal da predstavljaju vrijednu platformu javnim zvaničnicima i drugim relevantnim akterima u općinama da redovno razgovaraju o lokalnim incidentima počinjenim iz mržnje i na koji način te incidente treba rješavati, kako na kratkoročnom, tako i na dugoročnom planu. Još jedna korisna inicijativa na općinskom nivou da se na sveobuhvatan način integriraju reakcije na incidente počinjene iz mržnje je pozitivno prepoznavanje potrebe da se odgovori na takve incidente u komunikacijskoj strategiji općine. U decembru 2010. godine, općina Kiseljak usvojila je komunikacijsku strategiju u kojoj se navodi da će općina javno osuditi incidente za koje je moguće da su uzrokovani rasnom, nacionalnom ili vjerskom mržnjom. Općenito govoreći, svrha komunikacijskih strategija općina je da se ojača kapacitet općina za komunikaciju sa građanima, posebno kroz medije.

Usprkos gore navedenom zapažanju o davanju odgovarajuće osude, još uvijek se često dešava da javni zvaničnici propuste osuditi incidente počinjene iz mržnje. U BiH je prevladavajuća praksa da se organi vlasti ne oglašavaju nakon ovakvih incidenata. Paralelno s tim, ima i slučajeva u kojima organi vlasti nisu reagirali na odgovarajući način na incidente motivirane predrasudama, kao što se vidi iz primjera ispod:

94 Rad ovih organa je zvanično podržan kroz Strategiju policije u zajednici BiH, koju je 2007. godine usvojilo Vijeće ministara BiH. Ovi organi još uvijek nisu uspostavljeni u svim općinama u BiH, a i njihova funkcionalnost se razlikuje od općine do općine.

95 *Priručnik o razumijevanju krivičnih djela počinjenih iz mržnje*, supra fusnota 2.

Primjer 4.

U oktobru 2009. godine, izbili su neredi između navijača fudbalskih klubova iz dva kantona.⁹⁶ Obje strane učestvovala su u nasilnim obračunima, koji su, navodno, započeti zbog problema sa kartama prije utakmice. Ukupno je šest osoba ranjeno iz vatrenog oružja, od kojih je jedna podlegla, a 16 policajaca i desetine navijača zadobilo je povrede. Osim tipičnih obilježja fudbalskog huliganstva, u ovom incidentu dominantni faktor su bile predrasude, odnosno, bilo je dosta oštre retorike i verbalnih napada na osnovu pretpostavljenog etničkog porijekla. Naprimjer, lokalni predstavnik iz jednog od dva kantona javno je izjavio da su navijači protivničke ekipe namjerno napali njihove navijače neposredno nakon dolaska na stadion – na taj način praktično prebacujući svu krivicu za sukob na gostujuće navijače. Te navijače je javno nazivao „običnom bandom“, a za policajce koji su pokušavali da zaustave navijače govorilo se da su branili živote i imovinu svog naroda.“⁹⁷

Osjećaji izraženi u gornjem primjeru su neodgovarajući jer šire razdor između građana koristeći upravo onaj jezik koji su počinioci koristili u vrijeme počinjenja krivičnog djela.

UKRATKO

Polako, ali sigurno, povećava se broj odgovarajućih reakcija organa lokalnih vlasti i zvaničnika na incidente počinjene iz mržnje. Takve reakcije ukazuju na bolje razumijevanje ozbiljnosti ovakvih djela i pozitivan su znak raširenijeg i sistematičnijeg odgovora javnih službenika na ispoljavanje mržnje. Međutim, u BiH se još prečesto dešava da javni službenici uopće ne reaguju na krivična djela počinjena iz mržnje. Ponekad izjave javnih službenika odražavaju predrasude koje su i dovele do incidenta, te tako povećavaju tenzije i netoleranciju.

⁹⁶ Također, vidjeti izvještaj Mediacentra Sarajevo, dostupan na: <http://www.media.ba/mcsonline/bs/tekst/strategije-iskljucivanja-govor-mrznje-u-bih>. Mediacentar Sarajevo analizirao je govor mržnje u periodu od januara do jula 2010. godine u okviru pilot-projekta pod nazivom *Hate Speech Watch: Action against Hate Speech in BiH*. Ova analiza objavljena je u izvještaju pod nazivom *Strategije isključivanja: Govor mržnje u BH javnosti*. Izvještaj obuhvata analizu medijskog predstavljanja dva konkretna incidenta koja su se desila 2008. i 2009. godine – dešavanja u vezi sa održavanjem *Queer Festivala* u Sarajevu i sukobi navijača fudbalskih klubova *Sarajevo* i *Široki Brijeg* u Širokom Brijegu.

⁹⁷ Nakon ovih dešavanja podignute su četiri optužnice. Optužnice su podnesene protiv 11 navijača *Sarajeva* za krivično djelo iz člana 341. stav (1) KZ FBiH (Učestvovanje u grupi ljudi koja učini krivično djelo); jednog navijača *Širokog Brijega* za napad na službenu osobu iz člana 359. stav (1) KZ FBiH (Napad na službenu osobu u vršenju poslova sigurnosti); jednog navijača *Širokog Brijega* za pokušaj ubistva šest osoba iz člana 166. stav (1) KZ FBiH (Ubistvo); i na kraju, dva policajca su optužena za protuzakonito oslobađanje osobe lišene slobode iz člana 391. (Protuzakonito oslobađanje osobe lišene slobode). Prvostepena presuda donesena je krajem novembra 2011. godine za 11 optuženih navijača *Sarajeva*, kojom je 10 od 11 optuženih proglašeno krivim i kažnjeno zatvorskom kaznom u rasponu od 3 do 10 mjeseci. U vrijeme izrade ovog izvještaja ostala tri predmeta nisu bila riješena.

4. PREVENCIJA, PODRŠKA I ULOGA CIVILNOG DRUŠTVA

Pored značaja koji ima javno i odgovarajuće osuđivanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje također je ključno da organi vlasti, u saradnji sa civilnim društvom, usvoje sveobuhvatan pristup prevenciji i borbi protiv incidenata motiviranih predrasudama. Ovo podrazumijeva izgradnju i jačanje međusobnog razumijevanja, tolerancije i jedinstvo kroz različite vanpravne i vanskudske mjere. Tri oblasti će biti obrađene u ovom poglavlju: prevencija, pružanje podrške žrtvama i uloga NVO-a, odnosno civilnog društva. Edukacija se smatra kamenom temeljcem generalne prevencije, te efikasnim sredstvom podizanja svijesti javnosti za oslovljavanje uzroka incidenata motiviranih mržnjom. Međutim, ako se incident motiviran mržnjom dogodi, ne treba potcjenjivati značaj koji ima pružanje podrške žrtvama od strane vladinih i nevladinih institucija, a pažnja treba biti usmjerena ka unapređivanju takve podrške. Na kraju, organizacije civilnog društva igraju ključnu ulogu u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje, tako što poduzimaju preventivne mjere i pružaju podršku.

4.1. Međunarodni standardi

a. Prevencija i edukacija

Postojeće međunarodne smjernice i odredbe koje se odnose na krivična djela počinjena iz mržnje, ne obuhvataju samo mjere koje poduzima pravosuđe, nego isto tako i šire preventivne mjere. Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju prednjači u donošenju ovakvih opsežnih odluka. Međutim, značaj ovih odluka je dodatno naglašen općim sveobuhvatnim standardima, kao što su oni koje je propisao Komitet za ukidanje rasne diskriminacije, a koji naglašava da države članice trebaju promovirati **nacionalno jedinstvo, toleranciju i mirni suživot** članova različitih nacionalnih i vjerskih grupa, kroz kampanje za podizanje svijesti javnosti i druge konkretne korake.⁹⁸

Visoki komesar za nacionalne manjine OSCE-a je u martu 2009. godine i ponovo 2011. godine, prepoznao edukaciju kao glavni faktor izgradnje međusobnog razumijevanja između različitih grupa, te unapređivanja tolerancije i jedinstva budućih generacija kroz sprečavanje da maloljetnici nasljeđuju stara stereotipna razmišljanja i predrasude.⁹⁹ U vezi sa tim, Odlukom Ministarskog vijeća OSCE-a je također naglašen značaj edukacije. Naprimjer, Odlukom Ministarskog vijeća iz 2006. godine OSCE je pozvao države članice da „riješe glavni uzrok netolerancije i diskriminacije, tako

98 Komitet za ukidanje rasne diskriminacije, *Zaključna zapažanja Komiteta za ukidanje rasne diskriminacije - Bosna i Hercegovina*, august 2010., CERD/C/BIH/CO/7-8, paragraf 10, dostupno na: http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/co/CERD-C-BIH-CO-7_8.doc

99 Visoki komesar za nacionalne manjine OSCE-a, *Integracijom protiv separacije: obrazovanje u multietničkim društvima*, 18. mart 2009. godine Sarajevo, dostupno na: <http://www.osce.org/hcnm/36583>. Također vidjeti obavještenje za štampu u vezi sa posjetom Visokog komesara za nacionalne manjine OSCE-a Sarajevu 21. februara 2011. godine, dostupno na: <http://www.oscebih.org/News.aspx?newsid=78&lang=EN>

što će podstaknuti izradu sveobuhvatnih domaćih edukativnih politika i strategija, te mjera podizanja svijesti javnosti.”¹⁰⁰

Osim odluka OSCE-a, postoji još niz edukativnih standarda protiv segregacije i netolerancije u školama. Naprimjer, Rezolucijom Evropskog parlamenta o situaciji u BiH naglašava se da je:

„[E]dukacija glavno sredstvo za stvarno međuetničko pomirenje; [i] [...] u kontekstu pomoći EU, trebalo bi obratiti veću pažnju promovisanju inkluzivnog i nediskriminatornog edukativnog sistema koji se temelji na toleranciji i poštivanju različitosti, te na uložnim naporima da se postigne sporazum o zajedničkoj historiji.”¹⁰¹

Sličan naglasak na inkluzivnu edukaciju bez segregacije stavljen je i u Preporuci VE za BiH, te u izvještaju Specijalnog izvjestioca UN-a za BiH.¹⁰² Edukacijske mjere se ne ograničavaju samo na tradicionalni pojam obrazovanja u školama, nego se odnose i na druge mjere, kao što je educiranje zajednica o ozbiljnosti incidenata počinjenih iz mržnje, te ohrabrivanje žrtava da prijave krivična djela počinjena iz mržnje.¹⁰³

b. Podrška i pomoć

U međunarodnom okviru je podjednaka pažnja posvećena preventivnim mjerama i pružanju pomoći žrtvama incidenata motiviranih predrasudama. Naprimjer, preporučuje se da države članice OSCE-a razmotre mogućnost da žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje imaju pristup savjetovanju i pravnoj pomoći te efikasan pristup pravdi.¹⁰⁴ Pored konvencionalnih mjera pružanja pomoći žrtvama, kao što su pravno zastupanje i psihološko savjetovanje, standardima OSCE-a predviđa se da države članice trebaju „provoditi podizanje svijesti i edukaciju, posebno sa agencijama za provođenje zakona, koja će biti usmjerena ka zajednicama i organizacijama civilnog društva koje pružaju podršku žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje.”¹⁰⁵

¹⁰⁰ Odluka MV OSCE-a broj 13/06, *supra* fusnota 26, paragraf 5.

¹⁰¹ Evropski parlament, *Rezolucija o situaciji u Bosni i Hercegovini*, 17. juni 2010. godine, RSP/2010/2734.

¹⁰² VE, *Preporuka 1454 (2000) o obrazovanju u Bosni i Hercegovini iz Rezolucije Parlamentarne skupštine*, 13. februar 2001., paragraf 1: „Skupština smatra da je obrazovanje u Bosni i Hercegovini jedan od najznačajnijih faktora, kako za uspostavu demokratske stabilnosti u državi tako i za ostvarivanje povratka izbjeglica i raseljenih lica.” Takođe vidjeti Vijeće za ljudska prava UN-a, *Unapređivanje i zaštita svih ljudskih, građanskih, političkih, ekonomskih, društvenih i kulturnih prava, uključujući prava na razvoj*, *Izvještaj specijalnog izvjestioca*, Vernor Muñoz: Misija u BiH, (24. septembar – 2. oktobar 2007. godine) A/HRC/8/10/Add.4.

¹⁰³ Odluka MV OSCE-a broj 9/09, *supra* fusnota 5, paragraf 3: „Preduzeti odgovarajuće mjere za poticanje žrtava da prijave krivična djela počinjena iz mržnje, priznajući da prijavljivanje manjeg od stvarnog broja krivičnih djela počinjenih iz mržnje onemogućava državi da osmisli efikasnu politiku borbe. U tom smislu treba razmotriti, kao dopunsku mjeru, metode kojim će se olakšati učešće civilnog društva u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje.”

¹⁰⁴ Odluka MV OSCE-a broj 9/09 o borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje, *supra* fusnota 5.

¹⁰⁵ *Ibid.*

c. Učešće civilnog društva

Organizacije civilnog društva predstavljaju ključnu komponentu napora uložениh u prevenciju krivičnih djela počinjenih iz mržnje i uspostavljanja efikasne podrške za žrtve.¹⁰⁶ Ured za demokratske institucije i ljudska prava poduzeo je konkretne radnje na isticanju uloge civilnog društva u pružanju pomoći žrtvama incidenata motiviranih predrasudama. Ured je naglasio da su predstavnici civilnog društva često podsjećali državne organe vlasti na njihovu obavezu da reagiraju na krivična djela počinjena iz mržnje i da je negdje „civilno društvo bilo instrument u osnaživanju zajednica da pokrenu društvene promjene i reforme zakonodavstva.”¹⁰⁷ Ured je u svojoj publikaciji pod nazivom: *Sprečavanje i reakcija na krivična djela počinjena iz mržnje – Vodič za NVO-e u regiji OSCE-a*, pružio detaljne smjernice o tome na koji način NVO-i mogu pružiti podršku borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje.¹⁰⁸ Ukratko, NVO-i mogu pomoći u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje na sljedeći način:¹⁰⁹

- Rad sa organima vlasti na unapređenju zakonodavstva;
- Praćenje i prijavljivanje incidenata;
- Pomaganje žrtvama u komunikaciji sa organima vlasti, naročito u ulozi posrednika;
- Pružanje praktične pomoći žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje, kao što su pravna pomoć, savjetovanje i druge vrste pomoći;
- Podizanje svijesti javnosti o postojanju diskriminacije, netolerancije i krivičnih djela počinjenih iz mržnje;
- Zalaganje za poboljšanje borbe protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje.

4.2. Aktuelna praksa

a. Prevencija

Prema saznanjima Misije lokalni organi vlasti su sa obrazovnim institucijama i njihovim polaznicima pokrenuli mali broj inicijativa koje se odnose na očiglednu potrebu unapređenja tolerancije i borbe protiv predrasuda. Međutim, postoji određeni broj *ad hoc* pozitivnih primjera, aktivnosti i inicijativa za unapređenje tolerancije, suzbijanje incidenata motiviranih predrasudama i prevenciju sukoba među mladima. Naprimjer, ministarstva obrazovanja u BiH su u 2009. godini, uz podršku organizacije *Save the Children UK*, izradila plan i program i priručnik za prevenciju nasilja koji se trebao provesti na satima odjeljenjske zajednice na cijeloj teritoriji BiH nakon septembra 2010. godine.¹¹⁰

¹⁰⁶ *Sprečavanje i reakcija na krivična djela počinjena iz mržnje*, supra fusnota 1, str. 9.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ *Sprečavanje i reakcija na krivična djela počinjena iz mržnje*, supra fusnota 1.

¹⁰⁹ *Ibid.*, str. 13.

¹¹⁰ U vrijeme izrade ovog izvještaja organizacija *Save the Children UK* već je bila zatvorila svoj Ured u BiH, pa su ministarstva obrazovanja u BiH ostala sama da provode plan i program. Veliki broj ministarstava nije očekivao da će se to desiti, a nisu bili spremni ni da organiziraju obuku, niti da je finansiraju iz vlastitih sredstava. Misija je u decembru 2010. godine pružila pomoć tako što je podržala organizaciju obuke nastavnika iz svih škola u Tuzli, a trenutno pruža podršku kantonalnim ministarstvima za obrazovanje u izradi strateških dokumenata u vezi sa prevencijom nasilja u školama.

b. Podrška

Bosna i Hercegovina trenutno ne raspolaže zadovoljavajućim programom pružanja podrške žrtvama krivičnih djela, uključujući žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje.¹¹¹ Kao i kod preventivnih mjera, ne postoji sistem podrške žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Drugim riječima, prisutan je nedostatak podrške vlasti u vezi s uklanjanjem grafita i obnavljanjem oštećene imovine i saradnje sa zajednicom i civilnim društvom na pružanju pomoći žrtvama da prijave takva krivična djela i da se sa njima nose.

Ministarstvo sigurnosti BiH je Memorandumom o razumijevanju, koji je potpisan sa ODIHR-om 2008. godine preuzelo obavezu da će provesti niz aktivnosti koje će poboljšati reakciju policije na krivična djela počinjena iz mržnje na cijeloj teritoriji BiH.¹¹² Ove aktivnosti uključuju obuku policije za rad sa žrtvama i ugroženim zajednicama, kao i uspostavu stalnog mehanizma saradnje i konsultacije između policije i civilnog društva, koje predstavlja manjinsku zajednicu i žrtve. Osim obuke za policiju o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, koja je održana 2009. godine, malo je toga urađeno na ovom planu pružanja podrške.¹¹³

c. Učešće civilnog društva

Angažman civilnog društva u BiH u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje također je bio ograničen, iako su uočeni određeni pozitivni pomaci u ovom domenu. Međureligijsko vijeće (MRV) je u novembru 2010. godine započelo praćenje napada na vjerske objekte i druga mjesta od značaja za vjerske zajednice u BiH. Ova aktivnost uključuje uspostavu baze podataka o incidentima motiviranim predrasudama.¹¹⁴ Pretpostavka je da će prikupljeni podaci pomoći u pronalaženju dugoročnih rješenja za smanjenje broja napada na vjerske objekte i službenike. Ova aktivnost za cilj također ima i uspostavljanje rutinske prakse prema kojoj predstavnici MRV, vjerske vođe na lokalnom nivou i načelnici općina zajednički osuđuju svaki incident.

Helsinški odbor za ljudska prava RS je 2011. godine uradio preliminarnu analizu o prisutnosti govora mržnje na internetu i njegovom uticaju na BiH. Ova analiza je dio projekta koji za cilj ima učešće u sveobuhvatnim i interresornim aktivnostima u borbi protiv govora mržnje na internetu i krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Pored toga, ovaj projekt ima za cilj da pokrene širu javnu i profesionalnu raspravu o mogućim rizicima po stabilnost BiH koje sa sobom nose internet stranice koje promoviraju etničku, nacionalnu, rasnu i vjersku mržnju i nasilje.

111 *Vidjeti:* Misija OSCE-a u BiH, *Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini*, januar 2010. godine, Sarajevo, dostupan na: <http://www.oscebih.org/Download.aspx?id=65&lang=EN>

112 Memorandum o razumijevanju između ODIHR-a i Ministarstva sigurnosti BiH, 1. septembar 2008. godine, u arhivi OSCE-a, paragraf 8.

113 *Vidjeti:* fusnotu 6.

114 Baza podataka obuhvata najvažnije podatke kao što su: predmet napada, lokacija, priroda napada, napadači, motiv, reakcija organa vlasti i zajednice i kažnjavanje počinilaca.

Također, u vrijeme izrade ovog izvještaja, NVO *Analitika* i Udruženje tužilaca FBiH, trebali su započeti jednogodišnji projekt pod nazivom: „Procesuiranje mržnje: usvajanje i primjena standarda EU-a i najbolji primjeri iz prakse u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje u BiH”, a NVO *Civil Rights Defenders* je planirao da u suradnji sa Misijom provede aktivnosti sa grupom NVO-a u vezi sa reakcijom na krivična djela počinjena iz mržnje. Još tri NVO-a: Inicijativa mladih za ljudska prava, Asocijacija za demokratske inicijative i Sarajevo Open Centar, održali su niz edukacija za aktiviste, koje su obuhvatale temu krivičnih djela počinjenih iz mržnje.

UKRATKO

Prevenција i podrška su ključne u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje i općih naznaka netolerancije. Iako organi vlasti slabije reaguju, uključenost civilnog društva je u porastu. Nepochjenjiva je sposobnost civilnog društva da prepozna rane znakove nestabilnosti prouzrokovane incidentima motiviranim predrasudama, te da pruži podršku žrtvama i zajednicama i da lobira kod vlade i lokalnih organa vlasti za promjene u ovom području.

5. PRIKUPLJANJE PODATAKA I STATISTIČKIH PODATAKA

Prikupljanje podataka je glavna komponenta prevencije i reakcije na incidente motivirane predrasudama. Prednosti prikupljanja podataka su: veća vjerovatnoća da će žrtva prijaviti krivično djelo počinjeno iz mržnje, pružanje prilike zajednici da razmotri načine borbe protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje, upozoravanje članova zajednice da se pobrinu za sigurnost svojih članova, te pružanje neophodnih podataka zakonodavnoj i izvršnoj vlasti za donošenje odluka u vezi sa obrazovanjem, finansiranjem, prevencijom i pomoći žrtvama.¹¹⁵

5.1. Međunarodni standardi

Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju ima vodeću ulogu u izradi međunarodnih standarda u vezi sa prikupljanjem podataka o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje. Nekoliko odluka Ministarskog vijeća OSCE-a poziva države članice da „prikupljaju, ažuriraju i javno objavljuju pouzdane detaljne podatke i statističke podatke o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, te nasilnim izljevima netolerancije, uključujući broj predmeta prijavljenih policiji, broj procesuiranih predmeta i vrste izrečenih sankcija.”¹¹⁶ Ovi standardi od država članica traže da poboljšaju kapacitete civilnog društva u praćenju i izvještavanju o krivičnim djelima i incidentima počinjenim iz mržnje.¹¹⁷

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije je u svom zadnjem izvještaju o BiH izričito pozvala organe vlasti da nastave sa naporima na prikupljanju podataka o primjeni krivičnog zakona u ovom području,¹¹⁸ te da prate stepen efikasnosti odredaba krivičnog zakona o rasizmu i rasnoj diskriminaciji.¹¹⁹ Sve ovo je sa pretpostavkom da postoje adekvatne zakonske odredbe o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i da se vrši praćenje i prikupljanje podataka o ovim krivičnim djelima.

5.2. Aktuelna praksa

U BiH se ne vode zvanični statistički podaci o krivičnim djelima motiviranim predrasudama.

Ranije navedeni Memorandum o razumijevanju između ODIHR-a i Ministarstva

¹¹⁵ Vidjeti *Sprečavanje i reakcija na krivična djela počinjena iz mržnje*, supra fusnota 1, str. 36, koji se poziva na priručnik koji je izradila Organizacija Amerikanaca porijeklom iz Kine, dostupno na: <http://www.oceanational.org/images/stories/docscenter/ocahatecrime2006.pdf>

¹¹⁶ Odluka MV OSCE-a broj 9/09, supra fusnota 5.

¹¹⁷ Odluka MV OSCE-a broj 13/06 i Odluka MV OSCE-a broj 9/03: „Preduzeti odgovarajuće mjere za poticanje žrtava da prijave krivična djela počinjena iz mržnje, priznajući da prijavljivanje manjeg od stvarnog broja krivičnih djela počinjenih iz mržnje onemogućava državi da osmisli efikasnu politiku borbe. U tom smislu treba razmotriti, kao dopunsku mjeru, metode kojim će se olakšati učešće civilnog društva u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje.”

¹¹⁸ *Izveštaj ECRI-a o BiH iz 2011. godine*, supra fusnota 22, paragraf 22.

¹¹⁹ *Ibid.*, paragraf 17.

sigurnosti BiH iz 2008. godine, koji se prije svega odnosi na jačanje kvaliteta obuke o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje za policajce, kao jedan od ciljeva navodi i „izradu efikasnog obrasca za prikupljanje, analizu i distribuciju podataka o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje.” U vrijeme izrade izvještaja ovaj cilj još nije bio ispunjen.¹²⁰

Problem leži u činjenici da ministarstva unutrašnjih poslova ne evidentiraju podatke o kvalifikovanom obliku počinjenih krivičnih djela. Tako naprimjer, evidentirat će se podaci o broju ubistava, ali neće postojati podatak o tome koliko je ovih ubistava bilo kvalifikovanog oblika, tj. motiviranih predrasudama. Sličan problem je prisutan i u podacima VSTV-a BiH o predmetima koje je procesuiralo pravosuđe u BiH od 2008. godine. Ni u ovom slučaju podaci nisu razvrstani na način da su poznate optužnice za krivična djela motivirana predrasudama.

Od svih krivičnih djela u krivičnim zakonima u BiH koja propisuju predrasudu kao element, trenutno je moguće dobiti podatke iz policije i pravosuđa samo za krivično djelo „izazivanja mržnje”, jer je to posebno krivično djelo propisano krivičnim zakonima. Prema podacima koje je Misija prikupila od ministarstva unutrašnjih poslova, od 2008. do 2010. godine policija je podnijela 32, 29, odnosno šest krivičnih prijava za ovo krivično djelo u RS, FBiH, odnosno BDBiH.¹²¹

UKRATKO

Potrebno je da BiH uspostavi sistematičan, usklađen i sveobuhvatan mehanizam prikupljanja podataka o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje. Prikupljanje podataka o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje predstavlja jedno od najvažnijih sredstava za unapređenje prevencije, jer na osnovu njih organi vlasti mogu uočiti stvarni obim problema i njegovu potencijalnu prijetnju društvenoj zajednici.

¹²⁰ ODIHR svake godine za potrebe godišnjeg izvještaja o incidentima i reakcijama na krivična djela počinjena iz mržnje traži od država članica podatke o broju evidentiranih krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Ovi podaci su kasnije tabelarno prikazani u izvještaju. U najnovijem izvještaju je dio o podacima o broju krivičnih djela počinjenih iz mržnje u dijelu koji se odnosi na BiH ostavljen prazan. *Vidjeti: Izvještaj ODIHR-a za 2011. godinu*, str. 96. (S.B.).

¹²¹ Prema ovim podacima, broj krivičnih prijava koje je podnijela policija za ovo krivično djelo u 2008., 2009., odnosno 2010. godini je 11, 13, odnosno 8 u RS; 7, 18, odnosno 4 u FBiH; i 0, 4, odnosno 2 u BDBiH.

IV PREPORUKE

Zakonodavnim organima Federacije BiH/Ministarstvu pravde Federacije BiH da:

- Parlament FBiH hitno usvoji neophodne zakonodavne izmjene i dopune koje se odnose na krivična djela počinjena iz mržnje, radi usklađivanja zakonodavstva FBiH sa međunarodnim standardima.

Ministarstvu sigurnosti BiH da:

- Uspostavi mehanizam za konsultacije između agencija za provođenje zakona, civilnog društva i predstavnika žrtava;
- Bude centralna institucija za prikupljanje svih podataka i razvrstanih statističkih podataka o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje u BiH, te da radi na uspostavi usklađenijeg načina prikupljanja podataka na svim nivoima (entitetskom i kantonalnom);
- Omogući potrebne uslove za rad i pruži podršku Nacionalnoj kontakt osobi za krivična djela počinjena iz mržnje u BiH da ispuni svoju ulogu i izvrši povjerene zadatke koji uključuju osiguravanje pouzdanih podataka o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, te njihovo prosljeđivanje ODIHR-u jednom godišnje.

Entitetskim ministarstvima unutrašnjih poslova i policiji da:

- Ministarstva osiguraju da svi službenici za provođenje zakona imaju potrebno znanje i vještine za otkrivanje pokazatelja predrasuda i za sprovođenje detaljne, ekspeditivne i nezavisne istrage;
- Ministarstva uključe specijaliziranu obuku o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje u plan i program obuke policijskih akademija u RS i FBiH, te da osiguraju da službenici za provođenje zakona koji rade na predmetima krivičnih djela počinjenih iz mržnje imaju priliku za kontinuiranu obuku;
- Policija ukaže tužiocu na eventualno postojanje predrasude kao motiva i pokazatelja predrasuda, te da potiče efikasnu komunikaciju između policije i tužilaštva;

- Ministarstva potaknu provedbu strategija rada policije u zajednici i da uspostave blizak odnos sa liderima ugroženih grupa, posebno povratničkih zajednica, koje su često žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje;
- Ministarstva preuzmu vodeću ulogu u organizaciji i koordinaciji aktivnosti na pokretanju, razvijanju i uspostavi mehanizama za prikupljanje i vođenje podataka (uključujući razvrstane podatke) o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje. Ovi podaci trebaju obuhvatati: broj i vrstu djela izazvanih predrasudama, koja su prijavljena policiji, broj procesuiranih djela izazvanih predrasudama i vrste izrečene kazne, uključujući prekršajni postupak.

Općinskim organima vlasti da:

- Osuđuju incidente izazvane predrasudama na odgovarajući i dosljedan način uz poštivanje pretpostavke nevinosti, te dostojanstva pojedinaca (osumnjičenog i žrtve) i grupa kojima pripadaju, sa krajnjim ciljem da spriječe i ograniče potencijalni širi učinak takvih incidenata;
- Odmah poduzmu radnje u svrhu suprotstavljanja ispoljavanju netolerancije, naprimjer, uklanjanjem grafiti kojima se izražavaju predrasude ili pružanjem podrške obnovi javnih objekata koji su oštećeni tokom izvršenja ovakvih krivičnih djela;
- Osmisle i uspostave sveobuhvatne programe ili inicijative koje će primarno imati za cilj da podignu svijest javnosti o destruktivnom uticaju krivičnih djela počinjenih iz mržnje; poticati toleranciju i razumijevanje kroz edukativne kanale i političke odluke; i raditi na kreiranju drugih općih preventivnih mjera koje se odnose na krivična djela počinjena iz mržnje u BiH, i to kroz rad Bezbjednosnih foruma i vijeća;
- Uspostave pouzdan i sveobuhvatan servis podrške za žrtve incidenata motiviranih predrasudama, i njeguju saradnju sa drugim agencijama i organizacijama civilnog društva koje mogu pružiti pomoć žrtvi.

Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH i centrima za edukaciju sudija i tužilaca da:

- Vijeće i centri poduzmu mjere, uključujući uvođenje sveobuhvatne i specijalizirane obuke, na pružanju pomoći tužiocima i sudijama da na odgovarajući način procesuiraju krivična djela počinjena iz mržnje;
- Vijeće nastavi sa ažuriranjem baze podataka VSTV-a sa sudskim odlukama u svim predmetima krivičnih djela počinjenih iz mržnje, radi uspostave temelja za solidnu i dosljednu sudsku praksu.

Sudijama da:

- Kod odmjerenja kazne uzimaju u obzir zakonsku mogućnost strožeg kažnjavanja krivičnih djela motiviranih predrasudama i da u presudi detaljno obrazlože izrečenu kaznu. Naprimjer, kada se odluči za izricanje uslovne osude, sud mora uzeti u obzir određene okolnosti propisane krivičnim zakonom i obrazložiti presudu;

- Pruže smjernice za primjenu i tumačenje odredbe „izazivanja mržnje” tako što će, naprimjer, kao referencu koristiti bazu podataka sudskih presuda VSTV-a radi uspostave dosljedne sudske prakse.

Tužilaštvima da:

- Osiguraju da tužioci posjeduju potrebno znanje da mogu prepoznati predrasudu kao motiv, te da su upoznati sa relevantnom zakonskom mogućnošću strožeg kažnjavanja kvalifikovanih oblika određenih krivičnih djela i prava na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva kada se radi o predrasudi kao motivu;
- Podrže efikasan odnos i komunikaciju u radu sa policijom kada se radi o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, te da im na raspolaganju stoji mogućnost da zatraže dodatne istražne radnje kada postoje naznake predrasuda kod počinjenja djela;
- Upoznaju žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje sa pravom na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva, te da u vezi s tim prikupe potrebne dokaze.

Organizacijama civilnog društva da:

- Pomognu žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje kroz pružanje usluga i zastupanje, kao što su: pružanje pomoći kod prijavljivanja krivičnog djela; zastupanje žrtve; posredovanje između žrtve i lokalnih organa vlasti, agencija za provođenje zakona i pravosudnih organa; davanje savjeta;
- Vršer monitoring i podižu svijest javnosti o krivičnim djelima i incidentima počinjenim iz mržnje u BiH.

ANEKS I

Prepoznavanje krivičnog djela počinjenog iz mržnje: pokazatelji predrasuda¹²²

Poimanje žrtve, odnosno svjedoka

- Smatra li žrtva ili svjedok da je djelo bilo motivirano predrasudama?

Komentari, pisane izjave, postupci ili grafiti

- Je li osumnjičeni davao komentare, pisane izjave ili vršio postupke u vezi sa zajednicom kojoj pripada žrtva?
- Jesu li na mjestu incidenta pronađeni crteži, oznake, simboli ili grafiti?
- Ako je meta napada bila imovina, radi li se o objektu ili mjestu od vjerskog ili kulturnog značaja, kao što je historijski spomenik ili groblje?

Rasne, etničke, spolne ili kulturološke razlike

- Razlikuju li se osumnjičeni i žrtva po rasnoj, vjerskoj ili nacionalnoj pripadnosti ili seksualnoj orijentaciji?
- Je li u prošlosti zabilježen sukob između grupa kojima pripadaju žrtva i osumnjičeni?
- Pripada li žrtva grupi koja je bročano znatno manja u odnosu na drugu grupu u području gdje je djelo počinjeno?
- Je li žrtva bila uključena u aktivnosti na promoviranje vlastite grupe u trenutku kada je djelo počinjeno?
- Da li je djelo počinjeno na neki posebno značajan datum u godini (naprimjer: vjerski ili državni praznik)?

Organizirane grupe mržnje

- Ukazuju li predmeti ili stvari koje su pronađene na mjestu počinjenja djela na to da su djelo počinili pripadnici paravojne ili ekstremističke nacionalističke organizacije?
- Postoje li dokazi da je takva grupa aktivna u okruženju (naprimjer: poster, grafiti ili leci)?

Ranija krivična djela ili incidenti počinjeni iz mržnje

- Jesu li se u istom području već dešavali slični incidenti? Ko su bile žrtve?
- Da li su žrtvi upućivana pisma ili telefonski pozivi uznemiravajućeg sadržaja, ili uvrede u vezi sa pripadnošću određenoj grupi ili članstvu u toj grupi?
- Je li se žrtva nalazila u mjestu ili u blizini mjesta ili područja koje se obično dovodi u vezu sa određenom grupom ili gdje se određena grupa kreće (naprimjer: društveni dom, džamija, crkva ili drugi vjerski objekt)?

¹²² Priručnik o razumijevanju krivičnih djela počinjenih iz mržnje, supra fusnota 2, strana 9.

ANEKS II

Zakonske odredbe o „izazivanju mržnje”

Krivični zakon BiH¹²³

Član 145a - Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti

- (1) Ko javno izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima, kao i drugima koji žive ili borave u Bosni i Hercegovini, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
- (2) Ko krivično djelo iz stava (1) ovog člana počini zloupotrebom svog položaja ili ovlaštenja kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

Krivični zakon FBiH¹²⁴

Član 163. - Izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti

- (1) Ko javno izaziva ili raspaljuje narodnosnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Federaciji, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
- (2) Ko krivično djelo iz stava (1) ovog člana učini prisilom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi narodnosnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih simbola, skrnavljenjem spomenika, spomenobilježja ili grobova, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.
- (3) Ko krivično djelo iz stava (1) ovog člana počini zloupotrebom svoga položaja ili ovlaštenja kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.
- (4) Ko krivično djelo iz stava (2) ovog člana učini zloupotrebom položaja ili ovlasti, ili ako je zbog tog djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život konstitutivnih naroda i ostalih koji žive u Federaciji, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

¹²³ KZ BiH, „Službeni glasnik BiH”, broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 8/10.

¹²⁴ KZ FBiH, „Službene novine FBiH”, broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11.

Krivični zakon RS¹²⁵

Član 294a¹²⁶ - Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti

- (1) Ko izaziva ili raspaljuje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost ili širi ideje o superiornosti jedne rase ili naroda nad drugim, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.
- (2) Ako je djelo iz stava (1) ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
- (3) Ako je usljed djela iz st. (1) i (2) ovog člana došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život naroda i ostalih koji žive u Republici Srpskoj, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.
- (4) Materijal i predmeti koji nose poruke iz stava (1) ovog člana, kao i sredstva za njihovu izradu, razmnožavanje ili rasturanje oduzeće se.

Krivični zakon Brčko distrikta BiH¹²⁷

Član 160. - Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti

- (1) Ko izaziva ili raspaljuje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Brčko distriktu, kazniće se kaznom zatvora od jedne do pet godina.
- (2) Ko krivično djelo iz stava (1) ovoga člana učini prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.
- (3) Kaznom iz stava (2) ovoga člana kaznit će se ko krivično djelo iz stava (1) ovoga člana učini zloupotrebom položaja ili ovlaštenja, ili ako je zbog tog djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život konstitutivnih naroda i ostalih koji žive u Brčko distriktu.
- (4) Materijali i predmeti koji nose poruke iz stava (1) ovog člana, kao i sredstva za njihovu izradu, umnožavanje ili rasturanje oduzeće se.

¹²⁵ KZ RS, „Službeni glasnik RS“, broj: 49/03, 108/04, 37/06, 70/06 i 73/10.

¹²⁶ 2010. godine izvršena je prenumeracija ovog člana, pa je umjesto 390. postao član 294a KZ RS.

¹²⁷ KZ BDBiH, „Službeni glasnik BDBiH“, broj: 10/03, 45/04, 6/05 i 21/10.

ANEKS III - Kvalifikovani oblici krivičnih djela počinjenih iz predrasuda

Krivično djelo	Krivični zakon FBiH ^{128,8}		Krivični zakon RS ¹²⁹		Krivični zakon BDBiH ¹³⁰	
	Osnovni oblik	Kvalifikovani oblik	Osnovni oblik	Kvalifikovani oblik	Osnovni oblik	Kvalifikovani oblik
Ubistvo	Najmanje 5 godina	Najmanje 10 godina ili kazna dugotrajnog zatvora	Mržnja nije propisana ni osnovnim niti kvalifikovanim oblikom	Mržnja nije propisana ni osnovnim niti kvalifikovanim oblikom	Najmanje 5 godina	Najmanje 10 godina ili kazna dugotrajnog zatvora
Teško ubistvo	Djelo nije propisano	Krivičnim zakonom FBiH	Najmanje 10 godina ili kazna dugotrajnog zatvora	Mržnja je propisana osnovnim oblikom	Djelo nije propisano	Krivičnim zakonom BDBiH
Teška tjelesna ozljeda	6 mjeseci - 5 godina	1 - 10 godina	6 mjeseci - 5 godina	1 - 8 godina	6 mjeseci - 5 godina	1 - 10 godina
Silovanje	1 - 10 godina	3 - 15 godina	2 - 10 godina	3 - 15 godina	1 - 10 godina	3 - 15 godina
Teška krađa	Mržnja nije propisana ni osnovnim niti kvalifikovanim oblikom		1 - 8 godina	Mržnja je propisana osnovnim oblikom	6 mjeseci - 5 godina	Mržnja je propisana osnovnim oblikom
Razbojnička krađa	Mržnja nije propisana ni osnovnim niti kvalifikovanim oblikom		1 - 10 godina	5 - 15 godina	1 - 10 godina	Najmanje 5 godina
Razbojništvo	Mržnja nije propisana ni osnovnim niti kvalifikovanim oblikom		1 - 10 godina	5 - 15 godina	1 - 10 godina	Najmanje 5 godina
Oštećenje tuđe stvari	Novčana kazna ili kazna zatvora do 6 mjeseci	Novčana kazna ili kazna zatvora do 1 godine	Novčana kazna ili kazna zatvora do 2 godine	6 mjeseci - 5 godina	Novčana kazna ili kazna zatvora do 6 mjeseci	6 mjeseci - 5 godina
Izazivanje opšte opasnosti	Mržnja nije propisana ni osnovnim niti kvalifikovanim oblikom		6 mjeseci - 5 godina	1 - 10 godina	1 - 10 godina	Mržnja je propisana osnovnim oblikom

¹²⁸ KZ FBiH, „Službene novine FBiH“, broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11.

¹²⁹ KZ RS, „Službeni glasnik RS“, broj: 49/03, 108/04, 37/06, 70/06 i 73/10.

¹³⁰ KZ BDBiH, „Službeni glasnik BDBiH“, broj: 10/03, 45/04, 6/05 i 21/10.

ANEKS IV

Pregled odabranih sudskih predmeta vođenih za krivična djela počinjena iz mržnje koje je pratila Misija OSCE-a u BiHⁱ

ii	Dužina trajanja postupka ⁱⁱⁱ	Sud	Krivično djelo	Propisana kazna	Izrečena kazna	Druge relevantne informacije	Kratak opis krivičnog djela ^{iv}
1.	Oktober 2009. - maj 2011.	Osnovni sud Prijedor	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (2) KZ RS	6 mjeseci do 5 godina	6 mjeseci, uslovno 1 godinu i 6 mjeseci		Optuženi (Hrvat) je, 2004. i 2006. godine, presreo 3 lovca (jednog tokom prvog incidenta a dvojicu drugi put) i sa oružjem u rukama (puškom i drvenim štapom) vrijedio lovce (Srbi) na etničkoj osnovi. Psovao im je „srpsku zemlju i srpsku policiju“ i tom prilikom govorio da „Ova zemlja pripada Hrvatima“ i „mi smo još neprijatelji.
2.	Januar 2011.	Osnovni sud Srebrenica	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 294a stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 2 godine	2 mjeseca, uslovno 1 godinu	Kazneni nalog	Optuženi (Bošnjak) je, 2010. godine, ušao u dvorište i pokušao na silu ući u kuću osobe srpske nacionalnosti u Srebrenici, u isto vrijeme je vrijedio vlasnika kuće na etničkoj osnovi, tražeći od njega da izađe napolje i da se tuče s njim, te prijetio da će „zaklati sve Srbe“ tamo.
3.	Oktober - decembar 2010.	Općinski sud Travnik	Izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti Čl. 163. stav (2) KZ FBiH	1 do 8 godina	1 godina, uslovno 1 godinu i 6 mjeseci	Sporazum o priznanju krivnje	Optuženi (Hrvat) je, 2004. godine, napisao pismo predsjedavajućem Općinskog vijeća Vitez (Bošnjak) navodeći sljedeće: „Pozivi na molitvu iz obilježje džamije su preglasni i on će izvršiti terorističke napade u svim naseljima gdje žive Muslimani, i srušit će sve džamije“, te je prijetio da će ubiti primaoca pisma.

i Ova tabela sadrži pregled odabranih sudskih predmeta za počinjenje krivičnog djela „izazivanja mržnje“ koje je pratila Misija, a koji su završeni osuđujućom presudom.

ii Svaki redni broj odgovara pojedinačnom predmetu. Kada se radi o više optuženih osoba sa različitim optužbama, one se vode u zasebnim redovima i odvojene su masnom linijom, ali se vode pod istim rednim brojem. Kada je optužba i izrečena kazna identična za više optuženih takav predmet se vodi u istom redu pod istim rednim brojem.

iii Datum u ovoj koloni je datum potvrđivanja optužnice i datum okončanja postupka. Predmeti su poredani obrnutim hronološkim redom: prema datumu okončanja postupka.

iv Podaci iz ove kolone preuzeti su iz optužnica u ovim predmetima.

4.	Septembar 2009. - novembar 2010.	Osnovni sud Zvornik	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske miržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (1)/294a KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 2 godine	800 KM	U Zvorniku se, 2009. godine, dogodila svađa u vezi sa imenovanjem predsjednika mjesne zajednice. Tokom svađe optuženi je (Srbin) vrijedao žrtvu (Bošnjak) nazivajući ga „Turčinom“.
5.	Juni - juli 2010.	Osnovni sud Novi Grad	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske miržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 2 godine	6 mjeseci, uslovno 2 godine	Optuženi (Bošnjak) je, 2007. godine, na nacionalnoj osnovi vrijedao 4 osobe (Srbi) koje su se nalazile u istom restoranu. Govorio je: „Srbe treba pobiti i protjerati preko Drine“, te da će naučiti sina da ubija Srbe i osveti djeda koji je bio ustaša i kojeg su ubili partizani u Drugom svjetskom ratu.
6.	Oktobar 2009. - april 2010.	Osnovni sud Brčko distrikt BiH	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske miržnje, razdora ili netrpeljivosti Čl. 160. stav (1) KZ BDBiH	1 do 5 godina	1 godina, uslovno 3 godine	Optuženi (Srbin) je, 2009. godine, na džamiji u Brčkom napisao „Nož, žica, Srebrenica“ i „4C“. Drugom prilikom optuženi je odštampao i razdjelio letke sa sljedećim uvredljivim sadržajem „Srbe su z.....le vlasti“. Gradonačelnika (Bošnjak) je zvao „balija“, „Muslimane i Hrvate treba poklati ako diraju Srbe“ i „Brčko pripada Srbima“. Optuženi je dao ove letke i dvojici učenika osnovne škole.
			Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske miržnje, razdora ili netrpeljivosti Čl. 160. stav (2) KZ BDBiH	1 do 8 godina		Dosuđen imovinskopravni zahtjev - optuženom je naloženo da plati 1.643 KM Islamskoj vjerskoj zajednici BDBiH

7.	<p>Oktoibar 2009. - april 2010.</p> <p>Osnovni sud Brčko distrikt BiH</p> <p>Oštećenje tuđe stvari Čl. 287. stav (3) KZ BDBiH</p> <p>Novčana kazna ili zatvor do 1 godine</p> <p>3 mjeseca, uslovno 2 godine</p> <p>Optuženi je od ranije u sukobu sa oštećenim zbog etničke pripadnosti. Optuženi je ranije novčano kažnjen sa 200 KM, te je kašnjavao za 7 krivičnih djela, uglavnom nasilničkog ponašanja.</p> <p>Optuženi (Bošnjak) je, 2009. godine, došao ispred kuće u kojoj je živjela žrtva (Srbin) i razbio prozor, uzrokujući štetu u visini od 80 KM, vrijeđajući žrtvu na etničkoj osnovi.</p>
8.	<p>Januar - februar 2010.</p> <p>Osnovni sud Brčko distrikt BiH</p> <p>Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti Čl. 160. stav (1) KZ BDBiH</p> <p>1 do 5 godina</p> <p>3 mjeseca, zamijenjena novčanom kaznom u iznosu od 4.500 KM</p> <p>Sporazum o priznanju krivnje</p> <p>Optuženi (Srbin) je, 2009. godine, natjerao svog prijatelja (Srbin) da na pozadini računa sa njegovim imenom napiše sljedeću poruku: „Turci neće više imati mira, mi ćemo Srbi na vaše grobove donijeti k..... umjesto cvijeća“, te da je ostavi na ulazu u džamiju.</p>
9.	<p>Maj 2009. - januar 2010.</p> <p>Osnovni sud Srebrenica</p> <p>Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (2) KZ RS</p> <p>6 mjeseci do 5 godina</p> <p>6 mjeseci, uslovno 2 godine</p> <p>U dva navrata, 2009. godine, optuženi (Bošnjak) je došao u nasele u Srebrenici gdje je vrijeđao stanovnike srpske nacionalnosti na etničkoj osnovi, psujući njihovu „četničku mater i njihovu djecu“ i prijeteci da će ih sve pobiti ručnom bombom.</p>

10.	August - novembar 2009.	Osnovni sud Zvornik	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (2) KZ RS	6 mjeseci do 5 godina	6 mjeseca, uslovno 1 godinu	Optuženi (Bošnjak) je skinuo srpsku zastavu sa svadbenog automobila, psujući „srpsku mater i srpstvo“ i potom razbio zadnje sjedlo na automobilu. Na automobilu je načinjena šteta od 400 KM.
11.	Decembar 2008. - novembar 2009.	Osnovni sud Zvornik	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 2 godine	3 mjeseca, uslovno 2 godine	Optuženom (Bošnjak) se, 2008. godine, obratila žrtva (Srbin) zbog nezakonite sječe šume. Optuženi ga je izvrijedio na etničkoj osnovi, prijeteci mu sljedećim riječima: „Pusti me da živim j... ti četničku mater, dosta si klao, ako uđeš u moju kuću, ubiće te“.
12.	Novembar 2006. - oktobar 2009.	Osnovni sud Zvornik	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (2) KZ RS	6 mjeseci do 5 godina	6 mjeseci, uslovno 1 godina i 6 mjeseci	Trojica optuženih (Srbi) su, 2004. godine, sjedila u kaficu u Zvorniku kada su tri osobe (Bošnjaci) prošle ispred njih. Trojica optuženih su vrijeđali žrtve, nazivajući ih „Turcima“, psujući njihovu „tursku majku“ i govoreći „jesu li Turci - zakolji ih“. Kada su žrtve počele da bježe, optuženi su potrčali za njima, bacajući kamenje u njihovom pravcu, te su fizički napali jednu žensku osobu iz grupe, udarajući je šakama i nogama.
13.	Januar 2006. - juni 2009.	Osnovni sud Zvornik	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 2 godine	500 KM	Optuženi (Bošnjaci) su, 2005. godine, dok su se vraćali sa zabave kroz selo naseljeno srpskim stanovništvom, pjevali uvredljive pjesme o Srbima u kojima se spominje pravoslavni Božić i psovali „srpsku i četničku mater i ikonu i kandilo“. Ovo je rezultiralo fizičkim sukobom između optuženih i stanovnika tog sela.

14.	Januar - april 2009.	Osnovni sud Srebrenica	Tjelesna povreda Čl. 155. stav (1) KZ RS Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 399. stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 1 godine Novčana kazna ili zatvor do 2 godine	3 mjeseca, uslovno 1 godinu		Optuženi (Bošnjak) je, 2008. godine, u Srebrenici verbalno napao osobu srpske nacionalnosti, govoreći: „J... ti četničko dijete i majku, znamo vas, zaklaćemo vas u Potočarima” i počeo ga gurati. U isto vrijeme, drugi optuženi (Bošnjak) je udario žrtvu u glavu. Dvojica optuženih su nastavila fizički napadati žrtvu.
15.	Januar - april 2009.	Osnovni sud Srebrenica	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 399. stav (2) KZ RS	6 mjeseci do 5 godina	4.000 KM	Sporazum o priznanju krivnje	U toku 2006. i 2007. godine, optuženi (Bošnjak) je uputio nekoliko telefonskih poziva žrtvi (Srbini), prijeteci da će povrijediti njega i njegovu porodicu , govoreći: „J... ti četničku mater, pobiću ti familiju i djecu. Zapaliću ti kuću i tebe ću zapaliti kada dođeš u kafić”.
16.	Januar 2007. - mart 2009.	Osnovni sud Bijeljina	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 399. stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 2 godine	2.000 KM (zamijenjeno kaznom zatvora u trajanju od 40 dana zbog neplaćanja)		Optuženi (Srbini) je, 2006. godine, tokom jutarnje molitve za pravoslavni Božić na razglasu puštao pjesmu „Ne volim te Alija zato što si balija”, i pjesme drugog uvredljivog sadržaja za bošnjački narod.
17.	Decembar 2007. - januar 2009.	Osnovni sud Srebrenica	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 399. stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 2 godine	500 KM		Dvojica optuženih (Srbi) su, 2007. godine verbalno napali policajce (Bošnjaci). Prvooptuženi je rekao jednom od policajaca sljedeće: „Šta hoćeš Turčine, manji si od miša...”, a onda mu je zaprijetio da će ga pretučiti i da će mu odsjeći glavu. Drugooptuženi je rekao: „Šta hoćete vi Turci, naša srpska vladavina je 600 godina starija od vaše, vi čak niste ni Turci, vi ste poturice”.

18.	Februar 2006. - decembar 2008.	Osnovni sud Zvornik	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zator do 2 godine	800 KM (zamijenjeno kaznom zatoru u trajanju od 16 dana zbog neplaćanja)	Optuženi (Bošnjak) je, 2005. godine, verbalno napao žensku osobu (Srkinja) vrijeđajući nju, njenog muža i sina na etničkoj osnovi, nazivajući ih „četničke vojvode“.
19.	Septembar 2007. - juli 2008.	Apelacioni sud Brčko distrikt BiH	Oštećenje tuđe stvari Čl. 287. stav (2) KZ BDBiH (saučesništvo iz čl. 31. KZ BDBiH)	Novčana kazna ili zator do 1 godine	4 mjeseca i 15 dana	Četvorica optuženih (Srbi) su, 2007. godine, ispisali grafite na nekoliko javnih i privatnih zgrada u Brčkom. Grafiti su uključivali: „Srbija“, „4C“ „svastiku“, „Nož, žica, Srebrenica“ i „Kosovo Srbija“.
			Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti Čl. 160. stav (2) KZ BDBiH (saučesništvo iz čl. 31. KZ BDBiH)	1 do 8 godina	Dosuđen imovinskopravni zahtjev u iznosu od 5.317 KM	
			Oštećenje tuđe stvari Čl. 287. stav (2) KZ BDBiH (saučesništvo iz čl. 31. KZ BDBiH)	Novčana kazna ili zator do 1 godine	3 mjeseca i 15 dana	Dosuđen imovinskopravni zahtjev u iznosu od 5.317 KM
			Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti Čl. 160. stav (2) KZ BDBiH (saučesništvo iz čl. 31. KZ BDBiH)	1 do 8 godina		

20.	Januar 2007. - mart 2008.	Općinski sud Konjic	Izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti Čl. 163. stav (2) KZ FBiH	1 do 8 godina	8 mjeseci	Prvooptuženi (Hrvat) je, 2006. godine, bacio ručnu bombu iz vozila u pokretu, kojim je upravljao drugooptuženi (Hrvat). Ručna bomba je eksplodirala u dvorištu džamije i oštetila imamovu kuću. Osim toga, razbijeni su i prozori na stambenoj zgradi preko puta džamije.
			Izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti Čl. 163. stav (2) KZ FBiH	1 do 8 godina	8 mjeseci i 15 dana zatvora	
			Nedozvoljeno držanje oružja ili eksplozivnih materija Čl. 371. stav (1) KZ FBiH	Do 3 godine		
21.	Januar 2006. - februar 2008.	Osnovni sud Srebrenica	Sprečavanje službenog lica u vršenju službene radnje Čl. 387. stav (2) KZ RS	Do 3 godine	5 mjeseci, uslovno 2 godine	Desio se niz događaja:
			Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 2 godine		<ul style="list-style-type: none"> Prvooptuženi (Srbim) je, 2005. godine, fizički napao Bošnjaka ispred jednog kafića i nanio mu tjelesnu povredu. Osim toga, optuženi je bacio žrtvu na obližnji automobil, što je rezultiralo materijalnom štetom (800 KM) za vlasnika automobila. Drugooptuženi, trećooptuženi i četvrti optuženi (Srbi) pokušali su spriječiti prisutnog policajca u pokušaju da zaustavi tuču u kafiću, a prvooptuženi je zaprijetio da će pretući policajca. Prvooptuženi, drugooptuženi i trećooptuženi (Srbi) vrijedali su Bošnjake koji su sjedili u kafiću, psujući im „tursku i balijsku mater“ i uputili slične uvrede policajcima Bošnjacima.
			Tjelesna povreda Čl. 155. stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 1 godine	800 KM	
			Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 2 godine		

22.	Oktobar 2004. - februar 2007.	Općinski sud Mostar	Izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti Čl. 163. stav (2) KZ FBiH	1 do 8 godina	1 godina i 6 mjeseci	Sporazum o priznanju krivnje	Optuženi (Hrvat) je, 2004. godine, u selu u općini Mostar došao do lokalne džamije i ispalio granatu iz ručnog bacača. Šteta je nastala na betonskom zidu i unutrašnjosti džamije.
23.	Septembar 2006. - januar 2007.	Osnovni sud Srebrenica	Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti Čl. 390. stav (1) KZ RS	Novčana kazna ili zatvor do 2 godine	6 mjeseci, uslovno 3 godine		Optuženi (Bošnjak) je, 2006. godine, ušao u svoju kuću u kojoj je privremeno boravila srpska porodica i počeo da viče „Izlazite“ i istovremeno lupao u komad lima. Optuženi je također rekao jednom članu porodice „da će zaklati sve ljude na putu za Bratunac, jer je njegov otac zaklan u Potočarima“ i dalje nastavio da ih vrijeđa na etničkoj osnovi . Optuženi je također prijetio da će ubiti komšiju Srbina.